

Perheessä tapahtuvat muutokset ja tuen tarve kriisinhallintaoperaation aikana

Susanna Ahonen
Henna Heimonen

Opinnäytetyö
Elokuu 2016
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Sosionomi (AMK), sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijä(t) Ahonen, Susanna Heimonen, Henna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Elokuu 2016
	Sivumäärä 79	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Perheessä tapahtuvat muutokset ja tuen tarve kriisinhallintaoperaation aikana		
Tutkinto-ohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Leila Nisula		
Toimeksiantaja(t) Hannu Piispanen		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyö on työelämälähtöinen ja pohjautuu työelämän tarpeisiin. Toimeksiantajana toimi Rauhanturvaajat vertaisina -projektin projektipäällikkö Hannu Piispanen. Projektilla oli tarve selvittää kriisinhallintaoperaatioon osallistuvien perheiden tuen tarvetta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä tietoa kotiin jäävässä perheessä tapahtuvista muutoksista ja tuen tarpeesta. Opinnäytetyön avulla tuotettua tietoa voidaan myöhemmin hyödyntää kotiin jäävän perheen tukimuotojen kehittämisessä. Usein kotiin jäävä perhe joutuu selviytymään tilanteesta ilman riittävää tukea.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata kotiin jäävän puolison kokemuksia perheessä tapahtuvista muutoksista vanhemmuuden roolien ja kiintymyssuhdeteorian kautta. Lisäksi tavoitteena oli kuvata perheen saamaa tukea kriisinhallintaoperaation aikana. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin rauhanturvaajien puolisoilta talven 2016 aikana ja aineiston keräämisessä käytettiin sähköistä Webropol-kyselylomaketta. Vastauksia kyselyymme saimme 82 kappaletta. Aineiston analyysi toteutettiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla kevään 2016 aikana.</p> <p>Opinnäytetyö osoitti perheiden selviytyvän monin eri tavoin. Voidaan todeta, että rauhanturvaajaperheille suunnattu ulkopuolinen tuki on vielä tällä hetkellä vähäistä ja sen kehittämiseksi olisi tarvetta. Toisaalta yli puolet vastaajista (N=46) koki, että heidän perheensä ei olisi tarvinnut ulkopuolista tukea kriisinhallintaoperaation aikana.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Rauhanturvaaminen, lapsi, nuori, vanhemmuus, erossaolokokemus, selviytyminen		
Muut tiedot		

Author(s) Ahonen, Susanna Heimonen, Henna	Type of publication Bachelor's thesis Number of pages 79	Date August 2016 Language of publication: Finnish Permission for web publication: x
Title of publication The changes and need of support in families during the deployment		
Degree programme Degree Programme in Social Services		
Supervisor(s) Leila Nisula		
Assigned by Hannu Piispanen		
<p>Abstract</p> <p>The thesis was based on the needs and orientation of work life. The order of the thesis was Hannu Piispanen from Rauhanturvaajat vertaisina – project which mission was to solve how much and what kind of support is needed at home during the deployment. The task of this Bachelor's thesis was to increase information and knowledge about the families' challenges and the need of support at home during the deployment. The information gathered by this thesis can be later used when developing different support models to those families. Home staying family has to survive often without sufficient support in everyday life.</p> <p>The main object of the thesis was to describe the experiences of home staying spouses about the changes by role theory and attachment theory in early childhood at home during the deployment. In addition, the objective was to find out what kind of support the families need. The thesis was a qualitative study in its nature. The data of the study was collected by using Webropol questionnaire survey during the winter 2016 from home staying spouses. 82 answers were received from families. The data was analyzed by using the method of content analyze during the spring of 2016.</p> <p>The study indicated that families used different ways when managing the challenges in everyday life. The study pointed out that some of the peacekeepers' families' suffered the lack of sufficient external support indicating that extra support is needed during the deployment. However more than half of the respondents (N = 46) felt that their family would not have needed external support during a crisis management operation.</p>		
Keywords/tags (subjects) Peacekeeping, child, young, parenting, experience of separated living, survival.		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Vanhemmuus	4
2.1	Riittävän hyvä vanhemmuus	8
2.2	Lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde.....	9
2.3	Vanhemmuuden roolit ikäkausittain.....	10
3	Stressi	12
3.1	Stressistä selviytyminen	14
3.2	Kiintymyssuhteiden merkitys lapsen selviytymisessä.....	16
4	Kriisinhallintaoperaation ajanjakso	19
4.1	Kriisinhallintaoperaatio	19
4.2	Rauhanturvaajat vertaisina -projekti	21
4.3	Operaatioajan emotionaalinen kehä.....	23
4.4	Kotiinjäävän perheen tukimuodot	26
4.5	Poissaolleen vanhemman paluu ja sen merkitys perheelle	28
4.6	Eri-ikäisten lasten reagointi kriisinhallintaoperaation aikana.....	30
4.7	Aikaisemmat tutkimukset	32
5	Opinnäytetyön toteutus	34
5.1	Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset.....	34
5.2	Kvalitatiivinen lähestymistapa.....	34
5.3	Aineistonkeruu	36
5.4	Aineiston analyysi.....	38
5.5	Eettiset kysymykset	40
5.6	Luotettavuus.....	40
6	Tutkimustulokset.....	42
6.1	Vanhemmuuden roolit	42
6.1.1	Keskusteleva ja tietoa jakava vanhempi.....	42
6.1.2	Huoltajan, rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan roolit.....	44

	2
6.1.3 Poissaolevat ja haasteelliset vanhemmuuden roolit.....	47
6.2 Lapsen käyttäytyminen ja reaktiot.....	49
6.2.1 Lapsen hämmennys, ikävä, suru ja pelko	50
6.2.2 Lapsen selviytyminen stressitilanteessa.....	52
6.2.3 Poissaolleen vanhemman kotiinpaluu.....	53
6.2.4 Muutokset lapsen ja vanhemman välisessä kiintymyssuhteessa	55
6.3 Kotona olevan vanhemman kokemuksia tuesta ja sen riittävydestä.....	56
7 Johtopäätökset.....	58
8 Pohdinta tutkimuksen toteuttamisesta.....	62
Lähteet	64
Liitteet.....	67
Liite 1. Kyselylomake	67
Liite 2. Saatekirje 1	74
Liite 3. Saatekirje 2	75
Liite 4. Hallintopäätös.....	76
Liite 5. Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän vanhemmuuden roolikartta	79

Kuvio 1 Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän vanhemmuuden roolikartta ..5

Taulukko 1. Lapsen ikä	42
Taulukko 2. Keskustelun määrä.....	43
Taulukko 3. Helpoimmiksi koetut vanhemmuuden tehtävät	45
Taulukko 4. Vaikeimmiksi koetut vanhemmuuden tehtävät	48
Taulukko 5. Ulkopuolinen tuki ennen operaatioon lähtöä	57
Taulukko 6. Tuen riittävyys kriisinhallintaoperaation aikana	57
Taulukko 7. Tuen tarve kriisinhallintaoperaation aikana.....	58

1 Johdanto

Kriisinhallintaoperaatiolla tarkoitetaan tavoitteellista ja vapaaehtoista toimintaa kriisialueiden olosuhteiden parantamiseksi ja pysyvän rauhan edistämiseksi. (Puolustusvoimat 2015.) Kriisinhallintatehtäviin lähtöä suunnittelevan päätös koskettaa lähtijän lisäksi hänen läheisiään. Se on iso muutos sekä rauhanturvaajalle että hänen läheisilleen. Rauhanturvaajien ja heidän läheistensä hyvinvoinnista on alettu viime vuosina keskustella yhä enemmän. Aihetta on tutkittu Suomessa melko vähän, ja se on monille täysin tuntematon. Puolustusvoimien verkkosivuston mukaan kriisinhallintaoperaation toimintavalmiuteen hyväksytään vuosittain noin 2000 hakijaa, joista noin 600 valitaan koulutukseen ja operaatioon (Rauhanturvaajaksi n.d.).

Opinnäytetyömme tarkoituksena on kotiin jäävän perheen muutosten tunnistaminen ja tiedon lisääminen kriisinhallintaoperaation ajanjaksosta. Tiedon lisäämisen avulla voidaan kehittää kotiin jäävän perheen tukimuotoja. Tavoitteenamme on kuvata kotiin jäävän vanhemman kokemuksia perheen sisällä tapahtuvista muutoksista toisen vanhemman poissaolon aikana. Perheessä tapahtuvia muutoksia tarkastelemme vanhemmuuden roolien, lapsen käyttäytymisen muutosten ja perheen saaman tuen tarpeen näkökulmista. Tutkimuksen aineistonkeruun toteutimme sähköisenä kyselynä Webropol-kyselytyökalun avulla. Tutkimuksessa saamamme tiedon pohjalta Rauhanturvaajaliitto voi jatkossa kehittää perheiden ja lasten tuen saamista. Aiheen valitsimme ensisijaisesti oman kiinnostuksemme mukaan. Läheisillä tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä rauhanturvaajan puolisoa ja lapsia.

Opinnäytetyömme aihe on työelämän tarpeista nouseva ja opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Suomen Rauhanturvaajaliitto ry. Tutkimustehtävämme muodostui yhteistyössä Rauhanturvaajat vertaisina- projektin projektipäällikkö Hannu Piispasen kanssa. Opinnäytetyö sai alkunsa keväällä 2015, kun Rauhanturvaajat vertaisina – projektin projektipäällikkö Hannu Piispanen otti meihin yhteyttä ja kysyi, olisimmeko kiinnostuneita tutkimaan kyseistä aihetta. Huhtikuussa 2015 pidimme Piispasen kanssa suunnittelupalaverin tulevaan työskentelyyn liittyen, ja opinnäytetyön aiheehdotus hyväksyttiin toukokuussa 2015. Opinnäytetyön varsinainen työstäminen

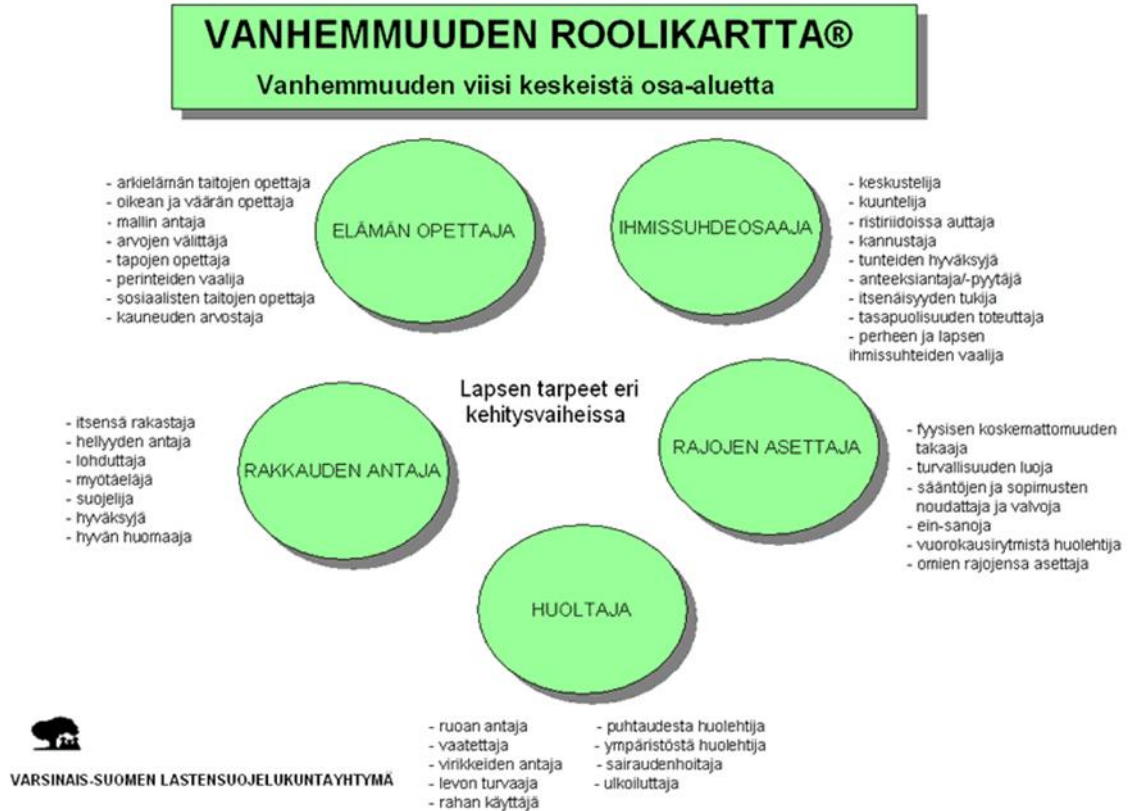
alkoi lokakuussa 2015. Opinnäytetyön alussa tarkastelemme vanhemmuutta, stressiä ja kriisinhallintaoperaation ajanjaksoa. Seuraavaksi esittelemme tutkimuksen toteutuksen. Lopuksi käymme läpi saamamme tutkimustulokset.

2 Vanhemmuus

Toisen vanhemman poissaolon aikana vanhemmuus voi olla koetuksella. Aluksi tarkastelemme vanhemmuutta vanhemmuuden roolikartan avulla. Siinä vanhemmuus esitetään eri rooleissa ja ajatuksena on, että vanhemmuus on pohjimmiltaan arkista osaamista, johon jokainen vanhempi voi halutessaan kasvaa (Helminen 1999, 12). Usein vanhemmuuden roolit jakaantuvat kahden vanhemman välille. Joskus toinen vanhemmista huolehtii lapsen fyysisestä hyvinvoinnista ja on tällöin huoltajan roolissa. Samalla toinen vanhemmista voi olla lapsen tunteiden vastaanottaja, jolloin hän on ihmissuhdeosaajan roolissa. Kun toinen vanhemmista ei asu kotona, jäävät kaikki vanhemmuuden roolit kotona olevan vanhemman toteutettaviksi.

Morenolaisen rooliteorian mukaan käsite rooli määritellään yksilön omaksumaksi toimintamuodoksi tietyllä hetkellä tietyssä tilanteessa, mutta aina suhteessa toisiin ihmisiin tai asioihin (Helminen 1999, 12). Tässä työssä sana rooli kuvaa vanhemman kokemusta vuorovaikutuksessa suhteessa lapseen.

Vanhemmuus on elämänmittainen rooli, joka kehittyy vuorovaikutuksessa lapsen kanssa (Rautiainen 2001, 3). Rooleilla on tietty hierarkia koostuen päärooleista ja alarooleista (Niemi 1998, 7). Toimintarooleja ovat roolikartan pääroolit eli huoltaja, rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja ja rajojen asettaja. Toimintarooleja ohjaavat motiivit. Vanhemmalla voi olla motiivina esimerkiksi lapsen hyvinvointi. Roolikartan alaroolit kuvaavat tekojen tasoa, eli jos motiivina on lapsen hyvinvointi, niin millaisia tekoja vanhempi tekee lapsensa hyvinvoinnin eteen. Kaikki roolit kuvaavat vanhemman kokemusta, identiteettiin kuuluvaa sisäistä toimintaa suhteessa lapseen. (Helminen 1999, 14.)

Kuvio 1 Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän vanhemmuuden roolikartta

Huoltajan rooli on erityisen tärkeä säännöllisen perhe-elämän ylläpitämisessä ja rutiinien muodostamisessa. Varsinkin pienen lapsen kohdalla huoltajan rooli on elintärkeä, sillä se pitää sisällään ruoasta, vaatteista, levosta, puhtaudesta, ympäristöstä, ulkoilusta, rahasta, virikkeistä ja sairauksista huolehtimisen. Monilla huoltajan alaroleilla on suora yhteys rajojen asettajan ja elämän opettajan rooleihin. Vanheman tehtävä on taata lapselle turvallinen lapsuus. Rajojen asettaminen kuuluu turvallisuuteen. Ilman rajoja lapsi tuntee olonsa turvattomaksi ja saattaa ilmaista turvattomuutensa esimerkiksi aggressiivisella käyttäytymisellä. (Helminen 1999, 24–28.)

Elämän opettajan rooliin kuuluu tapojen ja sosiaalisten taitojen opettaminen. Lapsena opittu tapa luoda suhteita toisiin ihmisiin vaikuttaa läpi elämän ja omaksutut arvot, moraali ja asenteet ovat kohtuullisen pysyviä. Tunteiden ja tarpeiden tunnistaminen ja ilmaiseminen opitaan lapsuudessa. Jotta lapselle syntyy positiivinen minäkäsitys, hänen tarvitsee kuulla myönteisiä asioita itsestään. Lapsi tarvitsee myös ko-

kemuksia kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta. Ihmissuhdeosaajan rooliin kuuluukin keskusteleminen, kuunteleminen, ristiriidoissa auttaminen, kannustaminen ja tunteiden hyväksyminen. (Helminen 1999, 26–27.)

Rakkauden antajana vanhempi luo itsetunnon ja itseluottamuksen pohjaa lapselle. Kannustuksen ja arvostetuksi tulemisen kokemukset ovat lapsen kehityksen kannalta välttämättömiä. Rakkauden antamisen edellytys on kyky rakastaa myös itseään. Vanhemman on yhtä tärkeä osoittaa rakkautta niin itseä kuin lastaan kohtaan. (Helminen 1999, 25.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa on viime vuosikymmeninä tapahtunut suuria muutoksia vanhemmuuden roolien toteuttamisessa. Sodan jälkeisinä aikoina vanhemmuudessa korostuivat rajojen asettajan ja elämän opettajan roolien merkitykset. Niitä pidettiin jopa niin tärkeinä, että ne olivat usein ylikehittyneitä ja heijastuivat suoraan rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan rooleihin, jotka saattoivat jäädä alikehittyneiksi. Lapsissa oleviin hyviin ominaisuuksiin ei kiinnitetty niinkään huomiota eikä lapsia juuri kehuttu. Opettajat tukivat koulussa samaa kasvatustilaa ja tärkeintä oli hyvä käytös. (Rautiainen 2001, 59.)

Moni sodan jälkeisen ajan lapsi koki, ettei saanut ymmärrystä osakseen eikä tullut kuulluksi. Tämä kokemus saattoi olla jopa niin haavoittava, että se johti tietoiseen päätökseen olla itse erilainen vanhempi omille lapsille. Tultuaan itse vanhemmaksi he kokivat tarvetta hyvittää omille lapsilleen sen mistä olivat itse jääneet paitsi, eli panostaa ensisijaisesti rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan rooleihin. Seurauksena oli, että rakkaudenantajan ja ihmissuhdeosaajan roolit saattoivat ylikehittyä. Näiden roolien ylikehittyneisyys puolestaan heijastuu rajojen asettajan ja elämän opettajan rooleihin, jotka saattoivat helposti jäädä alikehittyneiksi. Roolien ylikehittyneisyys on vaikuttanut joskus myös siten, että terve raja sukupolvien väliltä on kadonnut. (Rautiainen 2001, 59.)

Erilaiset kasvatukselliset arvot eivät kuitenkaan yksin riitä selitykseksi suurille muutoksille vanhemmuuden roolien toteuttamisessa. Vanhemmuuteen ja perheiden asemaan heijastuvat myös suomalaisen yhteiskunnan rajut muutokset viimeisten

vuosikymmenten aikana. Perherakenteet ovat muuttuneet. Ihmisten sosiaaliset verkostot voivat olla olemattomat, vanhemmilla ei välttämättä ole suvun tai yhteisön antamaa tukea kasvatustyölleen. Uusperheitä ja yksinhuoltajaperheitä on paljon. Uusperheissä roolit voivat olla vielä jäsentymättömiä ja yksinhuoltajaperheissä toinen vanhemmista saattaa joutua kantamaan yksin vastuun lapsen kasvatuksesta. (Rautiainen 2001, 60.)

Myös työelämässä tapahtuneet muutokset heijastuvat vanhemmuuteen. Viime vuosikymmenten lama, tulevaisuuden näköalattomuus ja aikuisten turvattomuus ovat syöneet voimavaroja vanhemmuudeltakin. Työelämä on niin vaativa, että vanhemmat voivat olla hyvin uupuneita illalla kotiin tullessaan. Vanhemmuudessa etenkin rajojen asettajan ja elämänopettajan roolien toteuttaminen vaatii sinnikkyyttä ja jakamista. Se ei ole helppoa, jos vanhempi itse on turvaton, työn uuvuttama tai jos hän ei saa tukea muilta aikuisilta. Maailma ympärillämme muuttuu koko ajan nopeaa vauhtia. Emme enää tiedä minkälaiseen maailmaan lapsia kasvatamme ja mitä heidän pitäisi osata ja hallita tässä kovenevassa kilpailussa. Tänä päivänä vanhemmat haluavat antaa lapsilleen mahdollisimman hyvät valmiudet ja se näkyykin usein virikkeiden antajan ylikehittyneessä roolissa. (Rautiainen 2001, 60.)

Mitä enemmän vanhemmalla on rooleja käytössään, sitä joustavampia he pystyvät olemaan äiteinä tai isinä. Kaikkia vanhemmuuden rooleja ei ole vanhemmalla valmiina, vaan ne kypsyvät vanhemmuuden myötä ja kehittyvät suhteessa ja vuorovaikutuksessa lapseen. Osa rooleista on luontevassa käytössä, osa voi muodostua ylikehittyneiksi ja jotkut roolit saattavat jäädä jopa kokonaan puuttumaan. Rooleilla on neljä kehitysastetta: puuttuva, alikehittynyt, sopivasti kehittynyt ja ylikehittynyt. Alikehittyneissä rooleissa käyttäytyminen on vasta harjoittelua. Näissä rooleissa toimiessaan vanhempi saattaa esimerkiksi tuntea olonsa noloksi tai kömpelöksi. Sopivasti kehittyneissä rooleissa toiminta on luontevaa ja helppoa. Ylikehittyneissä rooleissa vanhemman toiminta saattaa olla kaavoihin kangistunutta, liiallista eikä välttämättä tilanteeseen sopivaa. (Helminen 1999, 13–14.)

2.1 Riittävän hyvä vanhemmuus

Tarkastelemme vanhemmuutta myös riittävän hyvän vanhemmuuden ominaisuuksien kautta. Mauri Marttusen (2005, 5) mukaan vanhemmuus on riittävän hyvää silloin, kun vanhemmalla on riittävän hyvä oma psyykinen tasapaino ja kyky pitkäikaisten ihmissuhteiden solmimiseen ja ylläpitämiseen. Vanhemman tulisi myös pystyä erottamaan omat toiveet ja tarpeet lapsensa tarpeista ja hänellä tulisi olla kyky asettua lapsen asemaan ymmärtääkseen tätä. Kasvatuksessa vanhemman tulisi osata ylläpitää turvallisia rajoja ja pystyä olemaan selkeä ja johdonmukainen. Varsinkin murrosiässä vanhemman asettamien rajojen tärkeys korostuu. Liiallinen sallivuus aiheuttaa nuorena epävarmuutta, mutta liian tukahduttavat rajat vievät tilaa nuoruuden kehitykseltä. Riittävän hyvän vanhemman tulisi myös osata ottaa vastaan lapsen myönteiset ja kielteiset tunnereaktiot. (Marttunen 2005, 5.)

Vanhemmuus rakentuu eri tavoin erilaisten vanhempien ja lasten välillä. Florence Schmittin (2003, 309) mukaan vanhemmuus on riittävän hyvää, kun se jää ikään kuin näkymättömäksi. Vasta vanhemmuuden puutteet, lasten ongelmat sekä nuorten ja perheiden vakavat häiriöt nostavat esille tarpeen määritellä, mistä riittävän hyvä vanhemmuus koostuu. Riittävän hyvän vanhemmuuden taustalla on luovuutta, joustavuutta, erilaisuuden sietämistä, avoimuutta ja yritystä ymmärtää perheen jokaista lasta. Näiden lisäksi lapsen kehitystarpeisiin tulisi pystyä vastaamaan asianmukaisesti. (Schmitt 2003, 309, 298.)

Bruno Bettelheimin (1988) mukaan riittää, kun on vanhempana oma itsensä ja toimii johdonmukaisesti omien arvojensa mukaisesti. Hänen mukaan riittävän hyvän vanhemman on myös voitava tuntea itsensä varmaksi, koska epävarma, ahdistunut tai aiheetonta syyllisyyttä tunteva vanhempi ei kykene eläytymään lapsensa tarpeisiin riittävän empaattisesti. Bettelheimin mukaan pahinta on, jos vanhemmat eläytyvät puutteellisesti lastensa tilanteisiin ja rankaisevat heitä omista tiedostamattomista syistä eivätkä itse ymmärrä tätä, vaan uskovat toimivansa lapsen parhaaksi. (Hirsjärvi & Huttunen 2000, 56–57.) Hyvä vanhemmuus ei tarkoita kuitenkaan sitä, että vanhempi antaa lapselleen aina periksi, koska haluaa säilyttää hyvät välit lapseensa.

Vanhemman ei kuulu olla lapsen kaveri. Schmittin (2003) mukaan vanhemmuuden on oltava arvojärjestyksessä ykkössijalla ollakseen riittävän hyvää vanhemmuutta. (Schmitt 2003, 311, 316.)

2.2 Lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde

Sinkkosen mukaan Crittenden (1985, 1999) määrittelee kiintymyssuhteen suunnitel-maksi, jonka lapsi kehittää itsensä suojelemiseksi kasvuympäristön vaaroja vastaan. Poijulan (2007, 81) mukaan kiintymyssuhteella tarkoitetaan lapsen ja vanhemman välistä erityistä tunnesidettä. Kiintymyssuhteesta voidaan erotella kolme psyykkisen terveyden kannalta olennaista elementtiä, jotka ovat läheisten ihmisten arvostami-nen ja halu solmia läheisiä suhteita ilman hylätyksi tulemisen pelkoa, kyky säädellä voimakkaita tunteita sekä kyky nähdä kanssaihmiset olentoina, joilla on omia tuntei-ta ja päämääriä sekä arvostaa ja ottaa nämä huomioon. Lapsella voidaan tunnistaa jo vuoden ikäisenä turvallinen tai turvaton eli välttelevä tai ristiriitainen kiintymyssuh-demalli. Lapsen kiintymyssuhteen pysyvyyteen vaikuttaa erityisesti hoivaympäristön pysyvyys. Vaikka varhaista kiintymyssuhdetta voidaan pitää suhteellisen pysyvänä, kiintymyssuhde voi myös muuttua lapsen varttuessa ja saadessa uusia korvaavia ko-keuksia. Samalla lapsella voi myös olla erilaisia kiintymyssuhdemalleja eri ihmisiin. (Sinkkonen & Kalland 2012, 39, 61; Poijula 2007, 81–85.)

Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsella on luontainen tarve säilyttää mahdollisim-man lyhyt välimatka hoivanantajaansa. Pitkäkestoinen tai toistuva vanhemmista erossa oleminen voi olla lapselle haitallista. Kiintymyssuhdeteorian avulla voidaan pyrkiä ymmärtämään, millaisissa olosuhteissa ja miten ihmiset hakevat toistensa lä-heisyyttä ja turvaa, kuinka ihmiset reagoivat vaaratilanteissa sekä millaisia uskomuk-sia ja arvioita heillä on itsestään, vuorovaikutussuhteista ja muista ihmisistä. Kiinty-myssuhdemalli vaikuttaa siihen, kuinka lapsi havainnoi ja tulkitsee ympäristöään sekä käsittelee stressaavia tunteita ja ajatuksia. (Pojula 2007, 81–82.)

Kiintymyssuhdemallin syntymiseen vaikuttaa erityisesti vanhemman ja lapsen välinen varhainen vuorovaikutus. Varhaisessa vuorovaikutuksessa lapsi oppii tapoja selvitä haasteista ja uhkaavista tilanteista. Vanhempien kyvyttömyys laadultaan tai määrältään riittävään vuorovaikutukseen voi vaarantaa lapsen aivojen kehitystä ja tunne-elämän säätelyä. Vauvan omat keinot tunteidensa säätelyyn ovat riittämättömiä ja hän tarvitsee vanhempiensa apua niiden säätelyyn. Vanhemman olisi kyettävä säätelemään riittävällä tavalla myös omia tunteitaan, jotta hän pystyy säätelemään vauvansa tunteita. Tunteiden säätely ei kuitenkaan tarkoita vain negatiivisten tunteiden vähentämistä vaan myös positiivisten tunteiden lisäämistä ja jakamista. (Sinkkonen & Kalland 2012, 20, 24.) Turvallisen kiintymyssuhteen edellytyksenä voidaan pitää äidin tai muun lapsen ensisijaisen hoitajan kykyä ja herkkyyttä vastata lapsen viesteihin. Kiintymyssuhde säilyy turvallisena, mikäli perhettä ei uhkaa esimerkiksi taloudellinen tai sosiaalinen epävarmuus. Kielteiset, stressiä aiheuttavat elämäntapahtumat, kuten vanhempien ero, läheisen kuolema tai hylkäämiset voivat kääntää turvallisen kiintymyssuhteen turvattomaksi. (Poijula 2007, 81–85.)

2.3 Vanhemmuuden roolit ikäkausittain

Jokainen lapsi on yksilö ja oma persoonansa. Vanhemman on tärkeä pohtia lapsensa yksilöllisiä tarpeita, jotka muuttuvat eri ikäkausina. Vaikka vanhemmuuden roolit pysyvätkin samoina, ne painottuvat eri tavoin lapsen iän ja erityistarpeiden mukaisesti. Vanhempi näkee miten eri tavoin jokainen lapsi häntä tarvitsee. (Rautiainen 2001, 88.)

Vauvaikäinen ei selviä hengissä ilman konkreettista huolenpitoa, joten vauvaiässä korostuvat huoltajan, rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan roolit. Vauva tarvitsee vanhemman apua oppiakseen yhdistämään tarpeitaan ja ilmaisemaan niitä. Vauvan perusluottamuksen syntyminen edellyttää riittävästi kokemuksia hänen tarpeidensa tyydyttämisestä. Ymmärtääkseen vauvansa tarpeita vanhempi oppii tunnistamaan ja löytämään eri itkuille merkityksiä. Rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan rooleissa vanhempi on vuorovaikutuksessa vauvaan ja toiseen vanhempaan. Vauva saa van-

hempien välisestä suhteesta kokemusta ja mallia erilaisista tunneilmastoista. (Helminen 1999, 22.)

Leikki-iässä (2–6-vuotiaana) lapsen maailma laajenee ja liikkuvuus lisääntyy, joten silloin rajojen asettajan rooli nousee erityisen tärkeäksi. Lapsi omaksuu perheensä ja kasvuympäristönsä asenteet ja tavat toimia. Vanhempien johdonmukaisuus rajojen asettajana luo lapselle turvallisuutta uhmaiässä ja opettaa lasta kestämään myös pettymyksiä. (Helminen 1999, 22–23.)

Kouluiässä (6–12-vuotiaana) vanhemmuudessa keskeiseksi nousee elämänopettajan rooli, kun lapsi oppii erityisesti sosiaalisia taitoja. Lapsi oppii moraalin parhaiten, kun vanhempi osaa suhtautua häneen oikeudenmukaisesti. Lapsuudessa ja nuoruudessa opitut asenteet ja arvot jäävät melko pysyväksi osaksi persoonallisuutta. Kouluiässä lapselle erityisen tärkeää on kavereiden taholta hyväksytyksi tuleminen. Jos lapsi ei ole saanut vanhemmiltaan arvostusta, hän saattaa hyväksytyksi tulemisen paineessa suostua kavereiden pyynnöstä mihin vain. (Helminen 1999, 23.)

Murrosiässä (12–15-vuotiaana) vanhemmuudessa keskeiseksi nousevat rajojen asettajan ja ihmissuhdeosaajan roolit. Nuori kapinoo vanhemman auktoriteettia vastaan omaa identiteettiä etsiessä. Mikäli vanhempi on asettanut riittävästi rajoja jo leikki-iässä, hän todennäköisesti pääsee helpommalla lapsen tullessa murrosikään. Vanhemman antamat mallit ratkaisujen tekemisestä ja neuvottelemisesta opettavat nuorta käyttämään omaa harkintaansa ja omien valintojen tekemistä. (Helminen 1999, 23.)

Itsenäistymisvaiheessa (15–18-vuotiaana) puolestaan korostuu ihmissuhdeosaajan rooli. Nuori haluaa enemmän valtaa päättää oman elämänsä tavoitteista ja vanhemman tehtävänä onkin arvioida missä määrin nuoren oma arviointikyky on kehittynyt ja minkä verran hänelle voi luovuttaa valtaa. Rajojen asettajan roolista alkaa hiljalleen tulla osa nuorta itseään. (Helminen 1999, 23.)

3 Stressi

On luonnollista, että kriisinhallintaoperaation aika aiheuttaa jossain määrin stressiä kotona olevalle vanhemmalle ja lapsille uuteen tilanteeseen liittyvien muutosten vuoksi. Yleisesti stressi määritellään ulkoisten vaatimusten ja ihmisen käytettävissä olevien resurssien väliseksi epäsuhdaksi, joka tarkoittaa voimakasta henkistä tai fyysistä rasitusta ja sen aiheuttamaa elimistön ja mielen sopeutumisreaktiota. Stressissä on kyse yksilön ja ympäristön välisestä vuorovaikutussuhteesta, jossa yksilö kokee vaatimusten ylittävän hänen voimavaransa. Vaatimusten ja resurssien välinen ristiriita ei välttämättä ole todellinen, vaan ihmisen kokemus ristiriidasta riittää stressitilan syntymiseen. Jotta stressi syntyy, ihmisen täytyy itse havaita resurssiensa ja ulkoisten vaatimusten välinen ristiriita sekä olla motivoitunut vastaamaan ympäristön haasteisiin ja toimimaan sen odotusten mukaisesti. Tämä aiheuttaa yksilölle stressin kokemuksen, joka voi pitkittyessään aiheuttaa myös fyysisiä oireita ja jopa sairauksia. Tilanteeseen sopivat selviytymiskeinot ehkäisevät mielenterveysongelmien syntymistä. (Keltinkangas-Järvinen 2008, 170–171; Poijula 2007, 19, 20, 88.)

Stressiin liittyy aina jonkin verran negatiivisia tunteita kuten ahdistusta, tulevaisuuden pelkoa, vihamielistä suhtautumista tai vihaa. Voimakkaat negatiiviset tunteet ja epämiellyttävä olo ovat stressin oleellinen tunnusmerkki. Pelkkä kiire, paineet ja ajanpuute eivät vielä ole stressiä. Stressaantuneella ihmisellä on paha olla ja usein se näkyy ulospäinkin. Stressaavaksi koetaan tilanne, johon voi liittyä menetys, uhka tai jokin muu haaste. Mitä merkityksellisempi stressiä aiheuttava tilanne yksilölle on, sitä voimakkaampia ovat siihen liittyvät tunnereaktiot kuten pelko, ahdistus ja viha. (Pojula 2007, 175, 22–23.)

Stressi on myös poikkeustila, joka tuo temperamentin esiin. Synnynnäinen temperamentti vaikuttaa siihen, mikä on kenellekin stressiä aiheuttava ärsyke ja miten voimakas kiihtymystila siitä syntyy. Temperamentti selittää sen, miksi kahdesta ihmisestä toinen kokee saman tilanteen haasteena ja toinen uhkana, ja miksi samassa tilanteessa toiselle nousee fysiologinen stressireaktio ja toiselle ei. Esimerkiksi jos vanhemmat odottavat lapselta parempia koulusuorituksia kuin mihin lapsen resurssit

riittävät, syntyy siitä lapselle stressitila siinä tapauksessa, jos lapsi haluaa täyttää vanhempiansa toiveet. Jos lapsi itse ei ole motivoitunut koulusuoritusten parantamiseksi, ei hänelle synny tilanteesta stressiä, mutta mahdollisesti muita ristiriitoja vanhempiansa kanssa. (Keltinkangas-Järvinen 2008, 185–186, 171.)

Stressi synnyttää aina jonkin toiminnon, jolla tilanteesta tai sen herättämästä epämiellyttävästä olostä pyritään pääsemään eroon. Keinoja selviytyä stressistä kutsutaan copingmekanismeiksi. Niiden avulla pyritään saamaan tasapaino ympäristön vaatimusten ja yksilöllisten resurssien välille, tai ainakin pyritään vähentämään näiden välistä ristiriitaa. Stressin seuraukset ovat riippuvaisia selviytymiskeinojen tehokkuudesta. Selviytymiskeino on tehokas, mikäli tasapaino saavutetaan. Tehoton selviytymiskeino puolestaan lisää stressiä. Jos traumaattisten kokemusten ja traumaattisen stressin asialliseen purkuun ei luoda mahdollisuuksia, ihminen alkaa käyttää ei-toivottuja keinoja niistä selviytymiseen. (Keltinkangas-Järvinen 2008, 181; Saari 2000, 279.)

Varhaislapsuuden kokemuksilla ja varhaiseen vuorovaikutukseen liittyvillä tapahtumilla tiedetään olevan selvä yhteys stressinsietokykyyn ja stressioireisiin. Lapset ilmaisevat ylikuormittuneisuuden ja stressioireet eri kehitysvaiheissa eri tavoin: Esikouluikäisellä voi ilmetä erilaisia pelkoja ja huolia, fyysisiä vaivoja kuten päänsärkyä ja vatsavaivoja, pakonomaista leikkimistä, taantumista tai eroahdistusta sekä painajaisia tai muita unihäiriöitä. Alakouluikäinen puolestaan voi avoimen tunteen ilmaisun sijaan kääntää tunteensa sisäänpäin, jolloin stressireaktiot ilmenevät surumielisyytenä, masennuksena ja vetäytymisenä. Myös yliaktiivisuus, viha ja vihamielisyys, ärtyneisyys, riitely ja vaikeudet ihmissuhteissa, koulunkäyntiin liittyvät ongelmat sekä epäsosiaalinen käytös voivat olla alakouluikäisen stressireaktioita. Myös lapsen kiinnostus hänelle aiemmin tärkeisiin asioihin ja toimintoihin voi vähetä. Vanhempien tulisi pyrkiä tunnistamaan näitä stressin aiheuttamia oireita lapsessaan. (Pojjula 2007, 26.)

3.1 Stressistä selviytyminen

Selviytymisellä tarkoitetaan yksilön yrityksiä hallita tilanteeseen liittyviä ulkoisia ja sisäisiä vaatimuksia, jotka hän arvioi haastavaksi ja omat voimavaransa ylittäväksi. Sen tarkoituksena on hyödyntää voimavarat ja vähentää tilanteen aiheuttamia haittoja. Stressistä selviytymiseen sisältyy tilanteen arviointi ja selviytyminen (coping) eli päättely, mitä tilanteessa voi tehdä ja mitkä ovat selviytymismahdollisuudet. Selviytymistä voidaan tarkastella sen mukaan, kuinka paljon selviytymiseen satsataan resursseja. Mitä enemmän ihmisellä on resursseja käytettävissään, sitä paremmin hän selviytyy stressistä. On olemassa tilannespesifejä selviytymiskeinoja eli sellaisia yksilöstä riippumattomia keinoja, joita todennäköisesti kaikki ihmiset käyttävät, kun tietty stressitilanne tulee vastaan ja yksilöspesifejä selviytymiskeinoja, jotka ovat ihmiselle itselleen tyypillisiä keinoja. (Pojjula 2007, 22–23; Keltinkangas-Järvinen 2008, 191–192.)

Selviytymiskeinot voidaan jakaa ongelmaan tarttuviin eli toimintaan suuntaaviin keinoihin ja emootioihin suuntaaviin keinoihin. Ulospäin suuntautunut, elämyshakuinen ja aktiivinen ihminen todennäköisesti valitsee ongelmaan tarttuvan ja toimintaan suuntaavan selviytymiskeinon. Tällöin ihminen koettaa tehdä jotain muuttaakseen omien resurssiensa ja ympäristön vaatimusten välistä epäsuhtaa. Ihmiset, joille on ominaista vetäytyminen, estyneisyys ja emotionaalinen reaktiivisuus käyttävät todennäköisemmin emootioihin suuntautuneita selviytymiskeinoja. Vaikeuksien tullessa he analysoivat tilannetta sekä pohtivat ja märehivät siihen liittyviä tunteita. Koska temperamentti ohjaa valitsemaan selviytymiskeinoja, tarkoittaa se sitä, että ihmisen valitsemat keinot ovat hänelle luontevia. Ja se mikä on luontevaa, on myös tehokasta. Sama selviytymiskeino ei toimi kaikkien kohdalla. Toiset ihmiset kiirehtivät kohti aktiivista ongelmanratkaisua ja toiset vetäytyivät nuolemaan haavojaan. (Keltinkangas-Järvinen 2008, 191–192.)

Selviytymiskeinot eivät aina välttämättä ole aktiivista toimintaa tilanteen ratkaisemiseksi, vaan väsyneen ihmisen vetäytyneisyys tai eristäytyminen on myös yksi selviytymiskeino. Vetäytyminen ei ratkaise tilannetta ja voi jopa seuraavassa tilanteessa

johtaa uuteen stressiin, mutta suhteutettuna ihmisen käytettävissä oleviin resursseihin, voi tilanteesta vetäytyminen olla joskus paras ratkaisu. (Keltinkangas-Järvinen 2008, 181.) Lazaruksen ja Folkmanin (1984) mukaan voimavarat, jotka auttavat kestämään stressiä paremmin, ovat terveys, energisyys, sinnikkyys, positiivinen ajattelu, ongelmanratkaisutaidot, sosiaaliset taidot ja sosiaalinen tuki sekä materiaallinen varallisuus (Lazarus & Folkman 1984, 159–164).

Yksi paljon käytetyistä selviytymiskeinoista on kokemusten etäistäminen ja kyyninen suhtautuminen. Tällöin ihminen suhtautuu kylmästi, kyynisesti ja tunneköyhästi työhönsä, perheeseensä, muihin läheisiin ihmisiin ja elämään ylipäätään. Yleensä tästä seuraa ongelmia ihmissuhteissa ja työssä. Traumaattisen stressin jättäminen vaille riittävää ammatillista apua näkyy usein liiallisena alkoholin käyttönä, vaikeuksina kotielämässä, runsaina työpoissaoloina ja jopa itsemurhina. (Saari 2000, 279–280.)

Lapsilla on monia selviytymiskeinoja stressaavissa elämäntilanteissa. Näitä keinoja ovat muun muassa itkeminen, fyysinen tai psyykkinen vetäytyminen, mielikuvituksen tai huumorin käyttö, nukkuminen, sairaaksi tuleminen, taantuminen, provosoiva käyttäytyminen, altruismi, ennakointi ja suunnittelu tai asian kieltäminen ja torjunta. Altruismilla tarkoitetaan sitä, että lapsi muuttuu hyvin avuliaaksi muita ihmisiä kohtaan ja pyrkii täten kiinnittämään huomion muuhun ja käyttämään toisilta saatua arvostusta selviytymiskeinonaan. Selviytymiskeinojen monipuolisuus ja kyky hyödyntää niitä mahdollisimman joustavasti auttavat lasta selviytymään haastavista elämäntilanteista. (Pojjula 2007, 23–24, 89.)

Ympäristön tekijöillä on suuri merkitys stressistä selviytymiseen. Ympäristön tuki tai tuen puute vaikuttavat ratkaisevasti stressin seurauksiin ja niistä selviämiseen. Lapset ovat herkkiä ympäristön muutoksille, etenkin vanhempiensa tunteille ja reaktioille. Perheeseen liittyen lasta voi huolettaa liian vähäinen vanhempien kanssa vietetty aika tai vanhempien riitely lapsen kuullen. Myös riitely perheen säännöistä vanhempien kanssa voi tuntua lapsesta pahalta. Yhtä lailla stressiä aiheuttavia tilanteita ovat ero vanhemmasta ja pois muuttaminen. Ylipäätään, mikäli vanhemmat ovat kovin stressaantuneita, stressi siirtyy herkästi myös lapsiin. (Keltinkangas-Järvinen 2008, 184; Poijjula 2007, 24, 27.)

Poijulan (2007) mukaan asiantuntija-avun hakeminen haastavissa tilanteissa on osa aktiivista selviytymistä. Se osoittaa lapselle, että yksin ei tarvitse selviytyä, vaan toisten tarjoamaa apua on lupa hyödyntää. Yksi tärkeimmistä selviytymistä edistävistä tekijöistä on tosiasioita koskeva rehellisyys ja avoimuus. Perushuolenpidon lisäksi turva, tuki ja keskustelumahdollisuus vanhempien tai muiden tärkeiden aikuisten kanssa ovat keskeisiä vastoinkäymisistä selviytymisessä. Riittävän hyvä vanhemmuus ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen auttavat lasta kohtaamaan stressin. (Poijula 2007, 11–13.)

3.2 Kiintymyssuhteiden merkitys lapsen selviytymisessä

Kiintymyssuhteen laatu voi vaikuttaa siihen, millä tavoin lapsi kokee kriisinhallintaoperaation ja selviytyy ajasta, jolloin toinen vanhemmista on poissa. Kiintymyssuhdekehitys voi ennustaa tiettyntyyppistä selviytymistä, sillä eri tavoin kiintyneet lapset havaitsevat ja tulkitsevat uhkan eri tavoin sekä arvioivat voimavarojaan ja säätelevät tunteitaan yksilöllisestä kiintymyssuhdekehityksestä riippuen. Kiintymyssuhdemalli vaikuttaa siihen, millaisia voimavaroja ja riskejä lapsella on selviytymistä vaativissa tilanteissa, sillä malli aktivoituu stressiä aiheuttavissa tilanteissa. Monet tavanomaiseenkin elämään liittyvät siirtymät, kuten koulunkäynnin aloittaminen, aiheuttavat stressiä, joka aktivoi kiintymyssuhteen. Vanhempien tuen avulla lapsi oppii löytämään yksilölliset tunteensa ja hallitsemaan omia tunnereaktioitaan, kuten ahdistusta. Tällöin lapsi ei jää riippuvaiseksi ulkoisen maailman tapahtumista, vaan oppii itse ennakoimaan ja muovaamaan ahdistavia tilanteita. (Poijula 2007, 85–86, 92.)

Turvallisesti kiintyneen lapsen käsitys itsestä, toisista ja maailmasta on hyvä, ja hän on oppinut luottamaan selviytymiseensä haasteista huolimatta. Turvallinen kiintymyssuhde tuottaa vauvaiässä luottamuksen turvaan, omiin kykyihin ja mahdollisuuksien ilmaista omia tunteita. Leikki-ikäisen voimavaroja ovat tunneilmaisun rikkaus, kyky ennakoida toisten käyttäytymistä sekä mahdollisuus liikkua toden ja mielikuvi-tuksen välillä. Keskilapsuudessa voimavaroina toimivat ajattelun ja tunne-elämän kehityksen sopusuhta sekä todenmukainen ymmärrys läheisyydestä ja erillisyydestä.

Turvallisesti kiintyneen lapsen riskitekijänä voidaan pitää odotuksia muiden hyväntahtoisuudesta myös toisenlaisten kokemusten karttuessa. (Poijula 2007, 82, 85–86, 89, 92.)

Turvallinen kiintymyssuhde ohjaa kokemaan tilanteen jäsentyneesti, jolloin tunteet, merkitykset ja syy-seuraus-suhteet yhdistyvät luontevasti toisiinsa. Turvallisesti kiintyneellä lapsella on käytössä monia selviytymiskeinoja. Hän käyttää niin toiminnallisia yrityksiä vaikuttaa stressaavaan tilanteeseen kuin mielensisäisiä rauhoittumiskeinoja, kuten mielialojen hallintakeinoja, uusien merkitysten ja suhtautumistapojen luomista sekä lohdun ja turvan etsimistä muista ihmisistä. Koska turvallisesti kiintynyt lapsi arvioi todellisuutta realistisesti, hän pystyy yhdistämään omat sisäiset työskentelymallinsa ja ympäristön viestit reagoidakseen tilanteeseen mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti. Tällainen lapsi on oppinut muodostamaan uusia tukevia ihmissuhteita, joten myös sosiaalinen tuki kannattelee lasta vaikeiden kokemusten yli. (Poijula 2007, 92, 89,93.)

Turvaton kiintymyssuhde merkitsee tiedon vastaanottamisen ja käsittelyn vääristymää (Sinkkonen & Kalland 2012, 51). Turvattomasti kiintyneet lapset torjuvat osan stressiä aiheuttavan tilanteen herättämistä tunteista ja ajatuksista tietoisuuden ulkopuolelle, jolloin kyky asiayhteyksien havaitsemiseen heikkenee ja selviytymiskeinojen valikoima suppenee. He ovat oppineet pitämään kärsimystä vaaran merkinä ja voivat olla epäluuloisia toisia ja maailman hyvyttä kohtaan. Turvattomasti kiintyneiden lasten vaaran havaitseminen on vääristynyttä, ja sitä hallitsevatkin enemmän mielensisäiset uhkakuvat kuin todellisuus. He pyrkivät välttelemään heille vaikeita asioita esimerkiksi työntämällä ne pois mielestään. (Poijula 2007, 87–89, 93.)

Turvattomia kiintymyssuhdemalleja on kahdenlaisia ja ne voidaan jakaa välttelevään ja ristiriitaiseen kiintymyssuhdemalliin (Silvén & Kouvo 2010, 76–77). Välttelevässä kiintymyssuhteessa voimavaroina vauvaiässä toimivat luottamus itseen ja rohkeus tutkia ympäristöä; leikki-iässä puolestaan omatoimisuus sekä tunteiden harjoittelu leikeissä ja mielikuvissa. Keskilapsuudessa voimavaroina voidaan pitää kehittyntä tietomuiusia ja kykyä ajatteluun sekä ongelmanratkaisuun. Riskitekijöitä vauvaiässä ovat liiallinen luottamus itseen ja kielteisten tunteiden ilmaisun sekä tarvitsevuuden

peittäminen. Leikki-iän riskejä ovat niukka tunneilmaisu ja vaikeus tunteiden tunnistamisessa, ujous sekä syrjään vetäytyminen ja pakeneminen mielikuvitusmaailmaan. Keskilapsuudessa erityiseksi riskiksi nousee vaikeus integroida tunteita ja järkeilyä, muutoin riskit ovat samoja kuin leikki-iässä. Välttelevästi kiintynyt lapsi yrittää kieltää vaaran ja aliarvioi sen vakavuutta, sillä hänellä on pakonomainen tarve luottaa omaan selviytymiseensä jouduttuaan epäilemään aikuisen kykyä turvanantamiseen. Hän vähättelee ihmissuhteiden merkitystä selviytymistä vaativissa tilanteissa. Välttelevästi kiintyneen lapsen selviytymiskeinot eli tunnekokemusten vähättely, kieltäminen ja niiden hallinta ovat melko ongelmakeskeisiä selviytymiskeinoja. He kärsivätkin usein sisäänpäin suuntautuvista traumaoireista eli tuska kohdistuu heillä itseen esimerkiksi depressiivisyyden ja tuhoajatusten muodossa. Myös tunteettomuus ja antisosiaalinen käyttäytyminen yhdistetään välttelevään kiintymyssuhteeseen. (Pojula 2007, 86–87, 90, 92.)

Ristiriitaisesti kiintyneen lapsen voimavara vauvaiässä on tunneilmaisun monipuolisuus. Voimakkaat ja elävät mielikuvat sekä kompensoivat kokemukset ovat leikki-iän voimavaratekijöitä. Keskilapsuudessa kannattelevat kehittynyt tapahtumamuisti ja läheiset ystävyysuhteet. Riskitekijöiksi vauvaiässä nousevat turvan ennakoimattomuus, alhainen sietokyky, arkuus ympäristön tutkimista kohtaan, jatkuva valppaus, pelko ja ylivilittynisyys. Äärimmäisen voimakkaat tunteet, itsehallinnan puute, toisten käytöksen ennakoimattomuus sekä odotusten pettymystäyteisyys ovat leikki-iän riskitekijöitä. Keskilapsuudessa riskitekijöitä ovat muun muassa ristiriidat ja riippuvuus ystävyysuhteista sekä toisten tarkoituksien vinoutunut tulkinta. Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi yliarvioi uhkan vakavuutta ja aliarvioi omia voimavarojaan ja selviytymismahdollisuutta. Hän hyödyntää paniikinomaisiakin piirteitä sisältäviä tunnekeskeisiä selviytymiskeinoja, kuten todellisuuden vääristelyä ja pakenemistä, ja kärsii ulospäin suuntautuneista oireista, jolloin tuska kohdistetaan ympäristöön aggressiivisuutena ja tuhoavana käytöksenä. (Pojula 2007, 82, 87–91, 92.)

Traumatisoitumisen myötä kiintymyssuhteen laatu voi kuitenkin muuttua, esimerkiksi luottamus omaan selviytymiseen voi heikentyä. Traumaattisille kokemuksille altistumisella voi olla hyvinkin erilainen merkitys riippuen siitä, miten pitkäkestoinen trauma-altistus on ollut ja mihin lapsen kehitysvaiheeseen se on ajoittunut. Ensimmä-

mäisiin elinvuosiin ajoittuvan pitkäkestoista stressiä aiheuttavan tekijän haitalliset vaikutukset todennäköisimmin ulottuvat pitkälle kehitykseen. (Poijula 2007, 85, 87; Sinkkonen & Kalland 2012, 24.)

4 Kriisinhallintaoperaation ajanjakso

4.1 Kriisinhallintaoperaatio

Puolustusvoimien verkkosivuston mukaan rauhanturvaamisella tarkoitetaan tavoitteellista ja vapaaehtoista toimintaa kriisialueiden olosuhteiden parantamiseksi ja pysyvän rauhan edistämiseksi. Suomalaiset rauhanturvaajat osallistuvat kansainväliseen kriisinhallintatoimintaan, jota johtaa YK, NATO tai EU. Porin prikaatin Kriisinhallintakeskus kouluttaa 600 hakijaa vuosittain kriisinhallintaoperaatiota varten. Lisäksi toimintavalmiuteen hyväksytään vuosittain noin 2000 hakijaa. Rauhanturvaajan palvelussuhde kestää tavallisesti 6–12 kuukautta. (Rauhanturvaajaksi n.d.)

Rauhanturvaamisen käsite ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Perinteisellä rauhanturvaamisella tarkoitetaan sotilastarkkailijoiden ja kevyesti aseistautuneiden joukkojen tarkkailu- ja valvontatehtäviä, joissa väkivaltaa käytetään vain itsepuolustustarkoituksessa. Rinnalle ovat nousseet laajennetun rauhanturvaamisen ja rauhaan pakottamisen käsitteet. Laajennetulla rauhanturvaamisella tarkoitetaan esimerkiksi sisällissodan kokeneiden valtioiden vakauttamista erilaisin keinoin, joita ovat muun muassa vaalien järjestäminen, toimivien hallintojen perustaminen ja poliisivoimien organisointi. Rauhaan pakottamisessa puolestaan on kyse sotilaallisesta voimankäytöstä valtioiden välisten tai sisäisten sotatoimien lopettamiseksi. Yhdessä operaatioissa voi kuitenkin ilmetä piirteitä kaikista edellä kuvatuista toimintamalleista. (Sumuvuori 2013, 129; Isosomppi & Leskinen 2011, 11.)

Rauhanturvaamisen käsite on hiljalleen korvautumassa kriisinhallinnan käsitteellä. Tästä kertoo myös se, että vuonna 2006 rauhanturvaamislaki sai uudeksi nimekseen lain sotilaallisesta kriisinhallinnasta. Myös puolustusvoimien verkkosivustolla käyte-

tään kriisinhallinta-käsitettä kansainvälisiin operaatioihin liittyen niiden johto-organisaatiosta riippumatta. Muutokset kansainvälisessä järjestelmässä ja käsitteistössä selittyvät osittain konfliktien luonteen muutoksilla: valtioiden väliset aseelliset konfliktit ja sodat ovat alkaneet korvautua ja saada rinnalleen uusia uhkia, joita ovat valtioiden sisäiset ja alueelliset konfliktit, terrorismi, tietoturva- ja kyberuhkat sekä ympäristökatastrofit. Kriisinhallinta voidaan jakaa sotilaalliseen ja siviilikriisinhallintaan. (Sumuvuori 2013, 126, 129.)

Siviilikriisinhallinta eroaa sotilaallisesta kriisinhallituksesta siten, että se on nimensä mukaisesti siviilien suorittamaa kriisinhallintaa, jossa aseellinen voimankäyttö on minimoitu. On kuitenkin näkemuseroja sen suhteen, mitä siviileillä tässä yhteydessä tarkoitetaan. Sumuvuoren mukaan ”EU:n siviilikriisinhallintatoimintaan kuuluu siviilien suojeleminen, tarkkailutehtävät, pelastustoimi, siviilihallinnon vahvistaminen, oikeusvaltioperiaatteen tukeminen sekä poliisitoimi. YK:n rauhanturvatoiminnassa poliisit eivät ole siviilejä, vaan ”univormuisia” – *uniformed personnel* – kategoriaan kuuluvia rauhanturvaajia.” (Sumuvuori 2013, 131–132, 134.)

Suomen sotien jälkeinen YK:n jäsenyys vuonna 1955 ja osanotto kansainvälisiin rauhanturvaoperaatioihin olivat maallemme luontevia ulko- ja turvallisuuspoliittisia valintoja: Torjumalla ulkomaisia konflikteja ja kriisejä edistettiin maan omaa turvallisuutta ja valmiuksia. Rauhanturvaamiseen osallistuminen avasi myös kansainvälisiä yhteyksiä ja teki Suomea tunnetummaksi. Vuoden 1995 EU-jäsenyyden myötä Suomesta tuli entistä aktiivisempi toimija ulko- ja turvallisuuspolitiikan kentällä. Vuodesta 1956 lähtien lähes 50 000 suomalaista onkin palvellut erilaisissa rauhanturva- ja kriisinhallintatehtävissä. (Sumuvuori 2013, 127–128, 130; Rauhanturvaajat vertaisina 2015.)

Suomalaisia rauhanturvaajia ja esikuntaupseereita palvelee tällä hetkellä seuraavissa maissa ja operaatioissa:

Libanon (UNIFIL eli United Nations Interim Force in Lebanon)

Afganistan (RS eli Resolute Support)

Irak (OIR eli Operation Inherent Resolve)

Kosovo (KFOR eli Kosovo Force)

Mali (EUTM Mali eli EU Training Mission Mali sekä MINUSMA eli The United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali)

Somalia (EUTM Somalia eli European Union Training Mission Somalia sekä EUNAVFOR ATALANTA eli European Union Naval Force Somalia – Operation ATALANTA)

Bosnia-Hertsegovina (EUFOR ALTHEA eli European Union Force Althea)

Liberia (UNMIL eli The United Nations Mission in Liberia)

Lisäksi suomalaisia toimii sotilastarkkailijoina YK:n sotilastarkkailijaoperaatioissa Lähi-idässä (UNTSO eli United Nations Truce Supervision Organization) ja Intia-Pakistanissa (UNMOGIP eli United Nations Military Observer Group in India and Pakistan). (Rauhanturvaajille 2015.)

4.2 Rauhanturvaajat vertaisina -projekti

Rauhanturvaajat vertaisina – Tukea kotona ja kaukana –projekti 2013-16 on Suomen Rauhanturvaajaliitto ry:n järjestämä nelivuotinen projekti, joka suunnittelee ja toteuttaa rauhanturvaajille ja heidän läheisilleen vertaistukea muun muassa rauhanturvaajien ja heidän läheistensä ideoiden ja palautteiden pohjalta. Projektin tavoitteena on saattaa yhteen samassa elämäntilanteessa olevat ihmiset, sekä vertais- ja vapaaehtoistoiminnan kautta edistää rauhanturvaajien ja heidän läheistensä hyvinvointia ja jaksamista ennen palvelusta, palveluksen aikana ja sen jälkeen. Projekti muun muassa rekrytoi ja kouluttaa veloituksetta vertaistukihenkilöiksi rauhanturvaajien läheisiä, rauhanturvatehtävissä loukkaantuneita sekä 2000-luvulla rauhanturvatehtävissä palvelleita. Vertaistukitoiminta perustuu kokemusasiantuntijuuteen. Siinä korostuu samanlaisessa tilanteessa olevien ja olleiden kokemukset. Vertaistoimintaa ohjaavia periaatteita ovat kunnioittaminen, tasa-arvo, luottamuksellisuus, vapaaehtoisuus, palkattomuus ja luotettavuus. Projektin rahoittajana toimii RAY. (Rauhanturvaajat vertaisina 2015.)

Projektin tarkoituksena on kartoittaa, suunnitella, kouluttaa, toteuttaa ja tiedottaa Suomen rauhanturvaajaliiton vapaaehtoisesta vertaistukitoiminnasta. Tarkoituksena

on luoda Suomen rauhanturvaajaliiton jäsenyhdistysten alueille verkostoja ja vertaistukitoimintaa tarpeenmukaisesti sekä avata rauhanturvaajille ja heidän läheisilleen valtakunnallinen tukipalvelu verkkokriisikeskus Tukinettiin. Projektin yksityiskohtaisemmat, vuosille 2013–2016 asetetut tavoitteet löytyvät projektin verkkosivuilta. Näihin tavoitteisiin kuuluu muun muassa julkaista vertaistoiminnan opas rauhanturvaajien ja läheisten vertaistukihenkilöille sekä omat opaskirjaset sekä rauhanturvaajille että heidän läheisilleen. Projektin yhteistyökumppaneina toimivat Puolustusvoimat, Suomen Mielensterveysseura ry, Miessakit ry, Sastamalan Seudun Mielensterveysseura ry, Suomen Rauhanturvaajaliitto ry jäsenyhdistyksineen, Vaikeasti Korvattavat ry sekä Rauhanturvaajien Läheiset ry. (Rauhanturvaajat vertaisina 2015.)

Vuodesta 2014 alkaen projekti on järjestänyt rauhanturvaajille ja heidän läheisilleen erilaisia vertaistapaamisia jäsenyhdistysten alueilla. Vertaistuen muotoina ovat toimineet vertaisryhmät jäsenyhdistysten alueilla, vertaisviikonloput sekä verkkokriisikeskus Tukinetissä toimiva avoin keskusteluryhmä Kotona ja Kaukana – rauhanturvaajat ja läheiset, jonka projekti avasi internetiin YK:n kansainvälisenä rauhanturvaajien päivänä 29.5.2015. Rauhanturvaajaliitto järjestää yhteistyössä Porin Prikaatin kanssa rauhanturvaajaksi aikovan läheisille myös tiedotus- ja keskustelutilaisuuksia, joissa pohditaan operaatioajan mahdollisia haasteita ja sitä, millaisia asioita tulisi huomioida ennen operaatiota, operaation aikana ja sen jälkeen. Rauhanturvaajaliitolla on ollut vuodesta 2008 alkaen käytössään myös Puolustusvoimien tukema vertaistukipuhelin, joka on luottamuksellinen ja maksuton lukuun ottamatta operaattorin veloittamaa aloitusmaksua. Suomen rauhanturvaajaliitto ry järjestää myös tuettuja perhelomia rauhanturvaajan perheen jaksamisen tueksi. Rauhanturvaajat vertaisina – projektille on myönnetty kolme tuettua perhelomaa vuodelle 2015 sekä vuodelle 2016. Lomat järjestetään yhteistyössä Maaseudun Terveys- ja Lomahuolto ry:n kanssa. (Rauhanturvaajat vertaisina 2015.)

4.3 Operaatioajan emotionaalinen kehä

Pincus, House, Christenson ja Adler (2009) ovat esittäneet ”operaatioajan emotionaalisen kehän”, joka kuvaa osuvasti kriisinhallintaoperaatioon lähtevän läheisten näkökulmaa. Mallissa operaatioaika jaetaan viiteen osaan: lähtöön valmistautuminen, orientoitumisvaihe, vakiintuminen, paluuseen valmistautuminen ja paluun jälkeinen aika. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.) Vaiheisiin liittyy erilaisia tunteuksia, ja ihmiset reagoivat muutoksiin eri tavoin. Tärkeää onkin tunnistaa omat tunteet ja keskustella niistä avoimesti perheenjäsenten kesken. Toisen vanhemman lähtiessä kriisinhallintatehtäviin, on tärkeää kiinnittää huomiota myös lasten sopeutumiseen. Lasten kanssa on syytä käydä ikätasolle sopivalla tavalla läpi, minne ja miksi kriisinhallintapalvelukseen lähtevä vanhempi on menossa. Lapselle tulisi kertoa, kuinka hän voi pitää vanhempaansa yhteyttä. Kriisinhallintaoperaatioon lähteminen tulisi käydä erityisen hyvin läpi pienen lapsen kanssa, jotta hänelle ei syntyisi hylkäämisen kokemusta. (Opas ATALANTA-operaatioon lähteville n.d., 41–42.)

Lähtöön valmistautumisen vaihe alkaa, kun perhe saa tiedon, että toinen vanhemmista aikoo lähteä rauhanturvaajaksi. Vaihe voi kestää useista viikoista yli vuoteen, ja sille on ominaista vuorotellen lähdön kieltäminen ja sen ennakointi. Rauhaturvaamajaksoon valmentavat koulutukset ja pitkät päivät poissa kotoa sekä lähdön valmistelu ennakoivat tulevaa. Kriisinhallintatehtäviin lähtijä alkaa puhua enemmän tulevasta ajasta ja alkaa luoda suhdetta muihin operaatioon lähteviin rauhanturvaajiin. Samalla puolisoitten välille alkaa syntyä jo fyysistä ja psyykkistä etäisyyttä. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.) Molemmille osapuolille tuttuja tunteita ovat usein ikävä, pelko, mustasukkaisuus ja yksinäisyys. Näistä tunteista keskustelu läheisten kanssa on tärkeää. Operaation lähestyessä kriisinhallintatehtäviin lähtijällä on vähemmän henkistä liikkumatilaa huomioida perheen ja ystävien tarpeet. Ylimääräisen stressin välttämiseksi kriisinhallintatehtäviin lähtemiseen valmistautuminen ja tietoinen suunnittelu onkin hyvä aloittaa ajoissa yhdessä perheen ja läheisten kesken. Hyvä valmistautuminen rauhoittaa sekä rauhanturvaajan että kotijoukkojen mieltä ja varmistaa palvelusajan sujumisen. (Opas ATALANTA-operaatioon lähteville N.d., 7, 41–42.)

Ennen lähtöä kodin käytännön asioista täytyy tehdä suunnitelma. Samanaikaisesti puoliset pyrkivät säilyttämään läheisyytensä suunnittelemalla esimerkiksi yhteistä joulua tai romanttista vuosipäivää. Huolet talouden pyörittämisestä, parisuhteen säilymisestä ja lasten pärjäämisestä kuuluvat vaiheeseen. Lähtöön liittyvä stressi voi purkautua kiukkuna ja vaikeita tunteita ei välttämättä haluta vielä kohdata. Myös lapsilla voi olla huoli siitä, pystyykö toinen vanhemmista huolehtimaan heistä riittävästi tai jopa pelkoa siitä, menettävätkö he toisen vanhempansa. Tämä voi näkyä lapsissa itkuisuutena, kiukutteluna tai muuna taantuvana käyttäytymisenä. Tässä vaiheessa on hyvä keskustella siitä, kuinka käytännön asiat ratkaistaan kriisinhallintaoperaation aikana. Vaihe päättyy, kun rauhanturvaaja lähtee kotoa. (Opas ATALANTA-operaatioon lähteville n.d., 7, 41–42.)

Orientoitumisvaihe kestää lähtöhetkestä ensimmäisen kriisinhallintaoperaatiokuukauden loppuun saakka. Vaihe voi sisältää ristiriitaisia tunteita: osa kokee hämmennystä, toiset puolestaan helpotusta siitä, että lähdön hetki on vihdoinkin ohi. Univaikkeudet ja ahdistus selviytymiseen liittyen ovat molemmilla vanhemmilla yleisiä. Yhteydenpito puolin ja toisin on tärkeää, sillä se voi helpottaa oloa. On kuitenkin muistettava, että työtehtävistään johtuen rauhanturvaaja ei ole aina tavoitettavissa. Yhteydenpidon haitta voi olla se, että kielteisiä tunteita on vaikea peittää, jolloin puoliset voivat tuntea avuttomuutta toistensa tukemiseen. Tällöin rauhanturvaajalla tai puolisollla voi ilmetä kateutta sitä henkilöä kohtaan, jolle puoliso pystyy paikan päällä avautumaan vaikeuksistaan, mikä voi lisätä stressiä. Useat kriisinhallintaoperaation kokeneet pariskunnat kuitenkin kertovat, että yhteydenpito auttoi heitä selviytymään erillään olosta. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.)

Sopeutumisen vaiheessa, joka kestää noin 2–5 kuukautta, luodaan uusia rutiineja ja tukiverkostoja. Usein tässä vaiheessa puoliset alkavat luottaa omaan selviytymiseensä ja kykyyn pärjätä itsenäisesti. Se, kuinka lapset reagoivat toisen vanhemman poissaoloon, on hyvin yksilöllistä ja riippuu lapsen iästä ja kehitystasosta. Jokin äkillinen negatiivinen muutos lapsen käyttäytymisessä tai mielialassa voi kuitenkin johtua toisen vanhemman poissaolosta. Toisen vanhemman poissaolo saattaa näkyä eri tavoin eri-ikäisissä lapsissa. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.) Lapsen reagoinnista

toisen vanhemman poissaoloon kriisinhallintaoperaation aikana on kirjoitettu tässä työssä oma alalukunsa 4.6, jossa lapset on jaoteltu eri ikäryhmiin.

Osalla lapsista voi ilmetä suuria haasteita sopeutumisessa toisen vanhemman poissaoloon. Pääsääntönä voidaan kuitenkin pitää sitä, että jos arkirytmiiin palaamisessa ilmenee vakavia ongelmia, voi olla tarpeen kääntyä ammattiavun puoleen. Kuitenkin niiden lasten, joilla toinen vanhemmista on poissa, on todettu etenkin yksinhuoltaja- ja uusperheissä olevan suurempi alttius psyykkisille sairauksille. Haasteista huolimatta suurin osa perheistä selviytyy sopeutumisvaiheesta hyvin, ja he alkavat jo odottaa poissa olevan vanhemman kotiinpaluuta. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.)

Kotiinpaluuseen valmistautumisen aika on yleensä perheen voimia eniten koetteleva vaihe. Kuten lähtöön valmistautumisen vaiheessa, myös tässä vaiheessa voi ilmetä ristiriitaisia tunteita. Toisaalta rauhanturvaajan paluuta odotetaan innolla, mutta siihen voi liittyä myös erilaisia huolenaiheita ja pelkoja, kuten tulemmeko toimeen, hyväksyykö puoliso ne muutokset, joita olen poissaolon aikana tehnyt ja joudunko luopumaan itsenäisyydestäni. Vaikka erossaolon vaikeus on pian ohi, eteen voi tulla uusia haasteita, sillä kotijoukot ovat oppineet pärjäämään omillaan - kuten myös rauhanturvaajana toiminut vanhempi. Kotiinpaluuseen valmistautuminen on usein kiireistä aikaa, sillä keskenjääneet asiat halutaan tehdä loppuun ennen kuin puoliso palaa kotiin. Kotiinpaluuseen liittyy usein suuria odotuksia puolin ja toisin. Yhteisiin arkirutiineihin palaaminen, lasten erityinen huomioiminen ja ajan ottaminen parisuhteelle helpottavat kotiinpaluuta (Pincus, House, Christenson & Adler 2009; Opas ATALANTA-operaatioon lähteville n.d., 45.)

Paluun jälkeinen vaihe alkaa siitä, kun rauhanturvaaja saapuu kotiin, ja sen kesto vaihtelee 3–6 kuukautta. Kotiinpaluu voi olla iloisen perhetapahtuman lisäksi turhauttava kokemus: rauhanturvaaja saattaa odottaa tulevansa vastaanotetuksi sankarina, mutta joutuukin palaamaan lapsiperheen arjen haasteiden keskelle. Kotiinpaluu näkyy puolisoitten välillä usein kuherruskuukautena, jolloin puolisoita yhdistää fyysinen läheisyys, mutta ajatukset eivät vielä välttämättä kohtaa emotionaalisen tasolla ja puolisoilla voi olla hankaluuksia tunteidensa ilmaisussa. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.)

Lapsille kotiin palaavaan vanhempaan sopeutuminen ei välttämättä ole helppoa, ja sopeutuminen riippuu myös lapsen iästä ja siitä, ymmärtääkö hän, miksi vanhempi on ollut poissa. Alle 1-vuotiaat voivat aluksi vierastaa kotiin palaavaa vanhempaa. Myös alle 3-vuotiaat voivat aluksi suhtautua varauksellisesti kotiin palanneeseen vanhempaan. 3–6-vuotiaiden kohdalla vanhemman kotiin paluu voi näkyä pelkona lyhyttäkin erossaoloa kohtaan ja he voivat tarvita vakuuttelua siitä, että poissaollut vanhempi on nyt tullut jäädäkseen kotiin. Kouluikäiset lapset saattavat haluta kotiin palanneelta vanhemmalta paljon huomiota. Teini-ikäiset puolestaan voivat osoittaa välinpitämättömyyttä. Monesti lapset ovat kuuliaisista vanhempaa kohtaan, joka on ollut kotona heidän kanssaan, eivätkä he välttämättä heti tottele kotiin palannutta vanhempaa. Voikin olla järkevää, ettei kotiin palannut vanhempi yritä tehdä heti muutoksia perheen asioihin, jotta hän ei toiminnallaan vieraannuttaisi perhettä itsestään. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.)

Kotiinpaluu on todennäköisesti tärkein vaihe perheelle, vaikka siihen sopeutumiseen voi kulua aikaa, mikä vaatii ymmärrystä ja kärsivällisyyttä kaikilta osapuolilta. Varsinkin rauhanturvaajalle sopeutuminen takaisin perheen arkeen voi olla vaikeaa, ja ammattiapu voi olla tarpeen etenkin, jos rauhanturvaaja kokee olonsa hyvin stressaantuneeksi. Vaikka kriisinhallintaoperaation aika voikin olla vaikea, se tarjoaa puolisoille mahdollisuuden arvioida suhteensa tilaa. Monet tämän kokeneet pariskunnat ovat kertoneet parisuhteensa vahvistuneen kriisinhallintaoperaation aikana. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.)

4.4 Kotiinjäävän perheen tukimuodot

Kriisinhallintaoperaatioon lähtijä joutuu viettämään poissa kotoaan keskimäärin 6–12 kuukautta. Tänä aikana psykososiaalisen tuen ja palvelujen tarve voi lisääntyä perhesuhteissa tapahtuvien muutosten vuoksi. Psykososiaalinen tuki voidaan määritellä laajapohjaisena mielenterveystyönä maallikkotasolla. Sen tavoitteena on stressitapahtuman yksilölle ja yhteiskunnalle aiheuttamien terveydellisten haittojen vähentäminen. (Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut 1998, 16–17.)

1.1.2015 tuli voimaan uusi lakimuutos, jonka myötä lapsiperheiden on mahdollista saada asuinkunnaltaan kotiapua. Kotiapua voi tiedustella oman asuinalueensa kotikunnan sosiaalitoimistosta, mikäli lapsiperhe joutuu tilapäisen avun tarpeeseen toisen vanhemman palvellessa kriisinhallintatehtävissä. Kriisinhallintaoperaation toimialueen sosiaalikuraattori voi tarvittaessa auttaa avun hakemisessa. Tukea arkiasioiden hoitamista varten voi tiedustella myös soittamalla Rauhanturvaajaliiton tukipuhelimeen. (UNIFIL Rauhanturvaajan opas 1/2015, 52.)

Suomessa myös neuvolan tehtävä on edistää alle kouluikäisten lasten ja heidän perheidensä hyvinvointia ja terveyttä. Neuvolassa pyritään havaitsemaan lapsiperheiden erityisen tuen tarpeet ja järjestämään mahdollisimman tarkoituksenmukainen apu. Erityisen tuen tarve on selvitettävä silloin, kun alle kouluikäisessä lapsessa, perheessä tai ympäristössä havaitaan tekijöitä, jotka voivat vaarantaa lapsen terveyttä, kasvua tai kehitystä. Tilanteita, joissa lapsi tai perhe voi tarvita erityistä tukea, saattavat olla muun muassa lapsen käytöshäiriöt sekä perheen toimeentuloon tai elinoloihin liittyvät haasteet. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

Toimintavalmiuteen hakeutumisesta ja kriisinhallintaoperaatioon lähdöstä on hyvä keskustella perheen kanssa avoimesti. Lapsille kannattaa kertoa mahdollisimman totuudenmukaisesti, mikä työtehtävä lähdössä olevaa vanhempaa odottaa. Kun tieto lähdöstä rauhanturvaajaksi saapuu, on luonnollista, että perheen sisällä ilmenee vihamielisyyttä ja ärtyneisyyttä. Tällainen väliaikainen käyttäytyminen johtuu valmistautumisesta eroon ja halusta kieltää tuleva erillä olo. (UNIFIL Rauhanturvaajan opas 1/2015, 52.)

Koulutusvaiheessa rauhanturvaajan valmistautuessa lähtöön Porin prikaatissa järjestetään läheistenpäivä, jossa läheiset saavat tietoa siitä, mitä rauhanturvaajan koulutus pitää sisällään sekä tulevasta toimialueesta, jonne rauhanturvaaja on lähdössä. Päivän aikana käydään läpi operaation tilannetta, tarjotaan mahdollisuus yhteiselle keskustelulle ja kysymyksille sekä tiedotetaan tukimahdollisuuksista. Sosiaalikuraattori kertoo läheisille tarjottavista tuen muodoista ja antaa puhelinnumeron, johon läheiset voivat tarvittaessa soittaa. Läheisille järjestetään myös noin 1–2 kuukautta palvelukseen astumisesta Tampereella läheistenpäivä, jossa on mahdollisuus saada

tietoa operaatiosta ja rauhanturvaajana palvelemisesta. Haasteena läheistenpäivään osallistumisessa voi olla pitkät välimatkat esimerkiksi Pohjois-Suomesta. Suomen Rauhanturvaajaliiton tukiverkostolla on valmiudet vertaistukeen sekä käytännön apuun rauhanturvaajan perhettä koskevissa yllättävissä elämäntilanteissa. Rauhanturvaajat vertaisina -projektin kotisivut antavat tietoa ja tarjoavat vertaistoimintaa, sekä puhelintukea läheisille. (Piispanen 2016; Rauhanturvaajat vertaisina 2015; Opas ATALANTA-operaatioon lähteville n.d., 52.)

Kriisinhallintaoperaation toimialueella työskentelee sosiaalikuraattori, joka antaa neuvontaa ja ohjausta käytännön asioihin kuten sosiaaliturvaan, työnhakuun ja opiskeluun liittyvissä kysymyksissä sekä muissa henkilökohtaisissa ongelmatilanteissa. Sosiaalikuraattorin tehtävänä on tukea rauhanturvaajan sosiaalista ja henkistä hyvinvointia. Myös rauhanturvaajan läheiset voivat olla yhteydessä toimialueen sosiaalikuraattoriin. Myös Porin prikaatin kv-sosiaalikuraattori on henkilö, johon niin rauhanturvaajat kuin heidän läheiset voivat olla yhteydessä. (UNIFIL Rauhanturvaajan opas 1/2015, 51.)

Kriisinhallintaoperaation toimialueella vierailee säännöllisesti myös sotilaspappi, joka vastaa toimialueen psykososiaalisesta tuesta yhdessä muun kriisiryhmän kanssa. Sotilaspappi on aina sekä rauhanturvaajan että hänen läheisten käytettävissä henkisen tuen antajana ja kuuntelijana. Häneen voi olla yhteydessä esimerkiksi kotijoukkojen jaksamiseen liittyvissä kysymyksissä. (UNIFIL Rauhanturvaajan opas 1/2015, 53–54.)

4.5 Poissaolleen vanhemman paluu ja sen merkitys perheelle

Kriisinhallintatehtävissä vietetty aika vaikuttaa vääjäämättä sekä rauhanturvaajaan että hänen läheisiin. Kotiin palaavan rauhanturvaajan persoonallisuus saattaa vaikuttaa muuttuneelta, mutta useimmiten kyse on uusien elämäkokemusten ja selvitettyjen stressitilanteiden jälkeisistä minuuteen myönteisesti vaikuttavista muutoksista. (Opas ATALANTA-operaatioon lähteville n.d 45–46.)

Kotiin palaavan rauhanturvaajan on usein vaikea puhua kokemuksistaan, ja osasta asioita hän onkin vaitiolovelvollinen. Kuitenkin, mikäli yleiset salattavuusnäkökohdat eivät estä asioiden jakamista, on niistä parempi puhua läheisille, sillä asioiden pitäminen sisällä voi johtaa pitkittyneeseen stressioireiluun. Arkeen sopeutuminen voi jatkua pitkään, ja mikäli tavanomaisten stressioireiden lisäksi alkaa ilmetä selviä psyykkisiin häiriöihin viittaavia oireita, kuten ahdistuneisuutta tai masennusoireilua, on ulkopuolisen avun hakeminen paikallaan. (Opas ATALANTA-operaatioon lähteville n.d., 46, 53.)

Kriisinhallintatehtävissä tapahtuneilla vakavilla stressitilanteilla voi olla vaikutuksia palveluksen loputtuakin, ja tästä voidaan puhua kotiinpaluustressinä. Näitä tavallisia jälkioireita ovat nukahtamishäiriöt, levottomuus, ahdistuneisuus, ärtyneisyys, muistitakaumat sekä tunne siitä, ettei rauhanturvaamistoimintaa ymmärretä tai arvosteta. Myös itsesyytökset ja syyllisyyden tuntemukset kriisinhallintaoperaation ajalta tai ennen operaatiota ovat mahdollisia jälkioireita. Kaikista näistä tuntemuksista tulisi voida keskustella läheisten kanssa. Myös vertaistuki on tärkeää, sillä rauhanturvaajat jakavat samat kokemukset ja näin ollen ymmärtävät toisiaan. Kotiinpaluuta pyritään tukemaan erillisellä koulutuksella, jonka yhteydessä jaetaan kotiutumisopas, josta on apua myös kotijoukoille. Mikäli stressioireet eivät ajan myötä helpota, on suositeltavaa hakeutua ammattiavun piiriin. (Opas ATALANTA-operaatioon lähteville n.d., 38–39.)

Kriisinhallintatehtävissä voi myös joutua tilanteisiin, jotka järkyttävät ja aiheuttavat traumaattista stressiä. Traumaattinen stressi aiheutuu äkillisen, ennustamattoman tilanteen seurauksena. Ihmisen joutuessa tällaiseen tilanteeseen hänen tunnetilaansa voidaan kuvata kolmen eri vaiheen kautta, jotka ovat sokkivaihe, reaktiovaihe sekä työstämis- ja käsittelyvaihe. (Opas ATALANTA-operaatioon lähteville n.d., 37.)

Sokkivaiheen tarkoitus on suojata mieltä sellaiselta tiedolta ja kokemukselta, joita mieli ei pysty ottamaan vastaan eikä kestä. Sokkivaiheeseen liittyy kivun ja tunteiden puuttumisen ilmiöt, jotka mahdollistavat toimintakyvyn säilymisen uhka- ja stressitilanteen aikana. Reaktiovaiheessa psyykkinen kaaos pyrkii pintaan ja henkilö tulee tietoiseksi siitä, mitä on tapahtunut ja mitä se merkitsee. Siirtyminen sokkivaiheesta

reaktiovaiheeseen edellyttää kokemusta siitä, että vaara on ohi ja ihminen tuntee olevansa jälleen turvassa. Reaktiovaiheelle ovat ominaista voimakkaat tunteet ja fyysiset reaktiot. Työstämis- ja käsittelyvaiheessa toipumisprosessi muuttaa luonnetaan. Toipumisprosessi ikään kuin hidastuu, kääntyy sisäänpäin ja jatkuu omassa mielessä joko tietoisesti tai tiedostamatta. Työstäminen saattaa näkyä siten, että ihminen ei ole psyykkisesti läsnä, vaikka onkin fyysisesti paikalla. Tällöin ihminen alkaa saada etäisyyttä tapahtuneeseen. Tälle vaiheelle ovat ominaista muisti- ja keskittymisvaikeudet sekä epätyypilliset raivokohtaukset, ärtyisyys ja halu olla yksin. (Saari 2000, 42–64.)

Ihmiset reagoivat yksilöllisesti mieltä järkyttäviin tapahtumiin. Äkillisen stressireaktion yleisiä ja aivan normaaleita oireita ovat unihäiriöt, erilaiset fyysiset oireet kuten vapina ja sydämen tykytys sekä muistitakaumat. Vertaistuen merkitys on suuri traumaattisten tilanteiden käsittelyssä. Kriisinhallintajoukoissa on valmius traumaattisten tilanteiden jälkihoitoon, johon kuuluu ryhmän kesken käyty purkukeskustelu. Purkukeskustelussa käydään läpi traumaattisen tilanteen tapahtumat sekä sen aiheuttamat tuntemukset ja sovitaan jatkosta, mikäli stressioireet jatkuvat muutamaa päivää pidempään. Purkukeskustelu koetaan usein riittäväksi jälkihoidoksi. Traumaattisen tapahtuman jälkeen kriisinhallintajoukkojen oma kriisitukihenkilöstä voi järjestää psykologisen jälki-istunnon. Myös yksilökohtainen tuki on järjestettävissä kriisinhallintaoperaation toimialueella. (Opas ATALANTA-operaatioon lähteille n.d., 37–38)

4.6 Eri-ikäisten lasten reagointi kriisinhallintaoperaation aikana

Vauvat ja taaperoikäiset (0–3-vuotiaat) ottavat mallia primaarihoitajastaan kuten myös muun ikäiset lapset. Mikäli primaarihoitaja sairastuu masennukseen, vauvasta voi tulla apaattinen ja hän voi lopettaa syömisen ja taaperosta puolestaan voi tulla itkuinen, kiukutteleva tai hänellä voi ilmetä unihäiriöitä. Tähän vanhempi voi vastata antamalla lapselle enemmän huomiota ja hellyyttä. Pääsääntöisesti mikäli kotona oleva vanhempi selviytyy arjesta hyvin, usein myös lapsi selviytyy hyvin. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.)

Esikouluikäiset lapset (3–6-vuotiaat) voivat ikään kuin taantua käytöksessään, mikä voi näkyä esimerkiksi kieltäytymisenä nukkua yksin. He voivat olla alakuloisia ja ärtyneitä ja heillä voi ilmetä pelko yksinjäamisestä. Tällöin primaarihoitajan tulee huomioida, rauhoitella ja antaa läheisyyttä lapselle. Lisäksi on tärkeää välttää muuttamasta perheen sisäisiä rutiineja kuten sitä, että lapsi nukkuu omassa sängyssään. Mikäli lapsi kysyy toisen vanhemman poissaolosta, vastauksen olisi hyvä olla lyhyt ja faktoihin pohjautuva. Tällainen vastaus hillitsee lapsen epämääräistä ahdistusta ja ylivillasta mielikuvitusta. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.)

Kouluikäiset lapset (6–12-vuotiaat) voivat kärsiä psykosomaattisista oireista kuten särystä, he voivat olla aggressiivisia tai liioitella tunteitaan, mikä saattaa ilmetä erityisesti lapselle tärkeissä tapahtumissa kuten syntymäpäivänä. Tällöin lapsella voi esiintyä unihäiriöitä tai kiinnostuksen menetyttä esimerkiksi koulunkäynnin, ruokailun tai jopa ystävien kanssa leikkimisen suhteen. Lapset saattavat kaivata tavallista enemmän aikuisen seuraa ja fyysistä läheisyyttä. Tällöin on tärkeää pitäytyä arkirutiineissa, mutta odotuksia esimerkiksi koulumenestyksen suhteen voi olla tarpeen hie- man madaltaa. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.)

Teini-ikäiset lapset (13–18-vuotiaat) voivat olla kättyisiä, kapinallisia ja eristäytyviä. Heillä voi ilmetä kiinnostuksen puutetta koulunkäyntiä kohtaan tai kavereiden seurassa. Lisäksi heillä saattaa olla muita nuoria suurempi riski ajautua väärille teille kuten päihdekokeiluihin. Vaikka teini-ikäiset saattavat kieltäytyä keskustelemasta, on tärkeää, että huoltaja on käytettävissä tarpeen tullen. Huoltajalta vaaditaan kärsivällisyyttä ja rajojen asettamista teini-ikäisten kohdalla. Nuoria olisi hyvä kannustaa urheilun tai muiden aktiviteettien pariin. Heille voi myös antaa ikätason mukaista vastuuta perheen asioista, mikä voi saada heidät tuntemaan itsensä tärkeäksi ja tarpeelliseksi. (Pincus, House, Christenson & Adler 2009.)

4.7 Aikaisemmat tutkimukset

Tutkimustietoa rauhanturva- ja kriisinhallintatehtävän ajanjaksoon sopeutumista ja selviytymistä edistävästä tai kuormittavista tekijöistä ei vielä juurikaan ole (Rauhanturvaajat vertaisina 2015). Läheisten, ja etenkin lasten ja nuorten näkökulma, on jäänyt vähäiselle huomiolle. Tietoisuus kriisinhallintaoperaation vaikutuksista perheeseen operaation aikana ja kotiutumisen yhteydessä on kuitenkin lisääntynyt. Selvää on, että sosiaalinen tuki auttaa vaikeiden tunteiden ja kokemusten käsittelyä.

Vaikka Suomessa on kovin vähän tutkimustietoa rauhanturvaajaperheiden ja heidän lastensa hyvinvointiin liittyen, maailmalla on tehty jonkin verran tutkimuksia sotilasperheisiin ja heidän hyvinvointiinsa liittyen. Muun muassa Jensen, Martin ja Watanabe (1996) ovat tutkineet, kuinka vanhemman rauhanturvaajana toimiminen Desert Storm –operaatiossa vaikutti lapsiin ja vanhempiin. He vertailivat sotilasperheitä sekä ennen operaatiota että operaation aikana perheisiin, joissa kumpikaan vanhemmista ei toiminut rauhanturvaajana. Heidän mukaan rauhanturvaajaperheen lapsi koki mielialan laskua samoin kuin heidän vanhempansa. Rauhanturvaajaperheet myös kokivat enemmän stressiä kuin verrokkiperheet. Toisen vanhemman poissaolo provosoi patologisia oireita muutoin terveissä lapsissa. Tutkijat myös havaitsivat, että kriisinhallintaoperaatiolla on suurempi vaikutus poikiin kuin tyttöihin. Vanhemman kriisinhallintaoperaatioon osallistuminen vaikutti erityisesti heidän mielialaansa, mutta myös muita tutkimuksessa kartoitettuja oireita ilmeni pojilla enemmän kuin tytöillä. Tutkimuksessa saatiin joitakin viitteitä myös siitä, että nuoremmat lapset olisivat haavoittuvaisempia kriisinhallintaoperaation vaikutuksille kuin vanhemmat. (Jensen, Martin & Watanabe 1996, 433, 438.)

Tuoreemmassa amerikkalaistutkimuksessa tutkittiin, kuinka sotilasperheiden lapset pärjäsivät sosiaalisesti ja emotionaalisesti sekä millainen oli heidän koulumenestyksensä. Kyseisessä tutkimuksessa todettiin, että sotilasperheiden lapsilla oli enemmän tunne-elämän vaikeuksia kuin verrokkiperheillä. Tutkittavan joukon vanhimmat lapset sekä kaikenikäiset tytöt kokivat selvästi enemmän kouluun, perheeseen ja ystävyysuhteisiin liittyviä vaikeuksia kuin muut rauhanturvaajaperheiden lapset. Tutki-

muksessa myös todettiin, että pitkä palvelusaika ja primaarihoitajan mielenterveysongelmat olivat merkittävässä yhteydessä lasten kokemiin ongelmiin sekä palveluksen aikana että sen päätyttyä. (Chandra, Lara-Cinisomo, Jaycox, Tanielia, Burns, Ruder & Han 2009, 16.)

Chandra, Burns, Tanielian, Jaycox ja Scott tutkivat komennuksen vaikutuksia lapsiin ja heidän perheisiinsä vuonna 2008. Tutkimuksen pääkohdat keskittyivät lasten ja kotona olevan huoltajien hyvinvointiin, palvelusajan vaikutuksiin sekä National Military Families Associationin järjestämän Operation Purple Camp -leirin (OPC-leiri) hyötyihin ja vaikutuksiin osallistujien näkökulmasta. Tutkimuksessa huomattiin, että OPC:lle osallistuneet huoltajat kertoivat enemmän tunteisiin ja käytökseen liittyvistä vaikeuksista kuin verrokkiryhmä. Tämä vihjanee eroavaisuuksiin sotilas- ja siviiliperheiden välillä. Samalla myös havaittiin aktiivien raportoivan enemmän vaikeuksista suhteessa reservissä oleviin. Tämä vihjaa siihen, että aktiivit saattaisivat hyötyä enemmän tuesta koskien lasten henkistä hyvinvointia. Esimerkiksi reservissä olevat perheet raportoivat operaation aikana ongelmista omalla kohdallaan, kun taas aktiivit raportoivat enemmän lastensa ongelmista. Tämä olisi hyvä ottaa huomioon tulevaisuudessa ja selvittää syyt eroavaisuuksille. (Chandra, Burns, Tanielian, Jaycox, & Scott 2008, 53–56.)

Aktiivien lapset osoittivat suurempaa huolta huoltajaansa kohtaan ja mainitsivat koulunkäyntiin liittyvistä ongelmista. Reservissä olevat lapset puolestaan olivat pikemmin huolissaan ulkoisista tekijöistä, kuten tuttavien ja opettajien vähäisestä ymmärryksestä heidän kokemustaan kohtaan. Reservissä olevat perheet mainitsivat enemmän lasten yksinäisyydestä ja vetäytymisestä, ja aktiivit puolestaan raportoivat lapsen roolin ja vastuiden muutoksista. Palveluksen vaikutukset näkyivät huoltajien stressitason nousuna. He mainitsivat muun muassa yksinhuoltajuuden paineista ja kotitöiden kasautumisesta. Paineet olivat kuitenkin vähentyneet puolison palattua kotiin. Huoltajat kertoivat OPC:n hyödyiksi ja vaikutuksiksi mahdollisuuden tavata muita samassa tilanteessa olevia vanhempia. He pystyivät jakamaan kokemuksiaan ja olemaan vertaisia toisilleen. OPC koettiin tärkeämmäksi kuin moni muu aktiviteetti. (Chandra, Burns, Tanielian, Jaycox, & Scott 2008, 53–56.)

5 Opinnäytetyön toteutus

5.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tarkoituksena on lisätä tietoa kotiin jäävän perheen haasteista kriisinhallintaoperaation aikana. Tätä tietoa voidaan myöhemmin hyödyntää perheiden tukimuotojen kehittämisessä. Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen ja toteutuu työelämän toimeksiantona. Tavoitteenamme on kuvata kotiin jäävien vanhempien kokemuksia perheen sisällä tapahtuvista muutoksista toisen vanhemman poissaolon aikana.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Millaisia vanhemmuuteen liittyviä rooleja vanhemmat toteuttivat omassa vanhemmuudessaan toisen vanhemman poissaolon aikana?
- 2) Millaisia kokemuksia kotiin jäävillä vanhemmilla oli lasten reagoinnista toisen vanhemman poissaoloon?
- 3) Millaista tukea kotiin jäävä perhe sai kriisinhallintaoperaation aikana?

5.2 Kvalitatiivinen lähestymistapa

Opinnäytetyömme on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Eskolan ja Suorannan (1998, 16) mukaan kvalitatiivinen tutkimus merkitsee nykyisin laajaa tutkimustapojen kirjoa, jossa kerätyn aineiston avulla pyritään ymmärtämään ja kuvailemaan tutkittavaa ilmiötä, sen laatua, ominaisuuksia ja merkitystä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan reaalielämää mahdollisimman moninaisesti ja kokonaisvaltaisesti. Tällä tavoitellaan ilmiön syvemmän ymmärryksen saamista ja uuden oppimista, mikä edellyttää usein, että tutkittavien ääni, näkökulmat, kokemukset ja ajatukset

saadaan kuuluviin. Näin ollen kvalitatiivisessa tutkimuksessa usein keskitytään pieneen määrään tapauksia, joita pyritään analysoimaan perusteellisesti. Tällöin tieteellisyden kriteeri on pikemmin laatu kuin määrä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164; Eskola & Suoranta 1998, 18.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen ollessa ilmiön hahmottamista ja määrittämistä, se vastaa mitä-kysymykseen. Määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus puolestaan tarkastelee lukuja ja niiden välisiä suhteita. Jotta kvantitatiivista tutkimusta voidaan tehdä, on kuitenkin ensin tunnettava ilmiö, mikä edellyttää aina ensin laadullisen tutkimusotteen hyödyntämistä. (Kananen 2010, 37.) Käytämme kuvatessamme saatuja tutkimustuloksia myös kvantitatiivista tutkimusotetta havainnollistaaksemme vastausten suhdetta taulukoiden ja lukujen avulla. Kvalitatiivista ja kvantitatiivista lähestymistapaa voidaan käyttää toisiaan täydentävinä tutkimusotteina (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 136–137).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineisto kerätään luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Mittausvälineiden sijaan ihmisen ajatellaan olevan riittävän pätevä tiedonkeruun väline eli tutkija luottaa omiin havaintoihinsa. Tiedon hankinnan apuvälineinä voidaan kuitenkin käyttää erilaisia lomakkeita ja testejä. Kvalitatiiviselle lähestymistavalla tyypillistä on joustavuus niin tutkimusta suunniteltaessa kuin sitä toteutettaessa. Jo olemassa olevan tiedon toistamisen sijaan pyritään löytämään ja paljastamaan odottamattomia seikkoja ja löytämään tutkittavaan ilmiöön uusia näkökulmia. Lähtökohdana ei näin ollen ole ennalta määritellyn teorian tai hypoteesin testaaminen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa hypoteesittomuus tarkoittaa sitä, että tutkijalla ei ole ennako-oletuksia tutkimuskohteesta tai -tuloksista. On luonnollista, että havaintomme ovat latautuneet aikaisemmilla kokemuksilla, jotka vaikuttavat esioletuksiimme. Keskeistä onkin tiedostaa nämä esioletukset, jotta ne eivät rajaisi tutkimuksellisia toimenpiteitä ja hypoteesittomuus voisi toteutua. Hypoteesittomuuden myötä mahdollistuu myös uuden oppiminen, mikä on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen keskeisistä tavoitteista. (Kananen 2010, 164; Eskola & Suoranta 1998, 19–20.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston hankinnassa käytetään menetelmiä, joiden avulla tutkittavan ääni saadaan kuuluviin. Tutkimukselle tyypillistä on myös se, että

tutkittava joukko valitaan tarkoituksenmukaisesti harkinnanvaraista otantaa käyttäen, ei satunnaisotosta käyttäen. Tutkittava joukko ei välttämättä ole kovin suuri, sillä kvalitatiivisessa tutkimusotteessa painottuu käsiteltävien tapausten ainutlaatuisuus, tutkimustyön perusteellisuus sekä aineiston laatu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164.) Koska kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään lähtemään liikkeelle ilman ennako-oletuksia, puhutaan aineistolähtöisestä analyysistä eli teorian rakentamisesta empiirisestä aineistosta käsin (Eskola & Suoranta 1998, 19).

Kvalitatiivinen tutkimusote sopii työhömmme hyvin, sillä tutkittava ilmiö on vielä melko tuntematon eikä siitä ole tehty kovin paljon aikaisempia tutkimuksia. Haluamme saada ilmiöstä enemmän tietoa ja syvällisemmän ymmärryksen, jolloin kyseeseen tulee Kanasen mukaan (2010, 41) kvalitatiivinen tutkimusote. Lisäksi se, että opinäytetyömme kohdejoukko on valittu tietyin perustein, viittaa laadulliseen tutkimukseen. Myös tutkimussuunnitelmamme ja tutkimuskysymykset ovat eläneet ja muoutuneet tutkimuksen edetessä, mikä on tyyppillistä kvalitatiiviselle tutkimukselle. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164; Eskola & Suoranta 1998, 15.)

5.3 Aineistonkeruu

Aineistonkeruumenetelmänä käytimme sähköistä Webropol-kyselylomaketta, jonka suunnittelimme yhteistyössä opinnäytetyömme ohjaajan sekä työelämän edustajan kanssa. Kysely lähetettiin kriisinhallintaoperaatioon osallistuneille rauhanturvaajille, joiden puolisoita pyydettiin vastaamaan kyselyyn. Pyrimme luomaan kyselylomakkeesta mahdollisimman neutraalin asettamalla kysymykset sellaiseen muotoon, jotta niistä ei ilmenisi mahdollisia omia ennako-oletuksiamme tai etteivät kysymykset johdattelisi vastaajaa tiettyyn suuntaan. Pyrimme myös luomaan kysymyksistä mahdollisimman selkeitä, jotta ne merkitsisivät samaa kaikille vastaajille, vaikka tämä tuskin harvoin voi täysin toteutua.

Käyttämämme kyselylomake (Liite 1) sisälsi sekä strukturoituja että avoimia kysymyksiä. Avointen kysymysten avulla tavoittelimme mahdollisimman monipuolista ja

yksityiskohtaista aineistoa. Valitsimme kyselylomakkeen aineistonkeruuta varten, koska koimme sen olevan helpoin tapa tavoittaa rauhanturvaajaperheet tutkimustamme varten. Lisäksi valintaamme vaikuttivat taloudelliset resurssit sekä käytettävissä oleva aika. Koimme myös, että kyselylomake on luotettavampi aineistonkeruumenetelmä kuin haastattelu. Perustelemme tämän sillä, että kyselylomake esittäytyy kaikille vastaajille samanlaisena, kun taas haastattelumenetelmää käytettäessä haastattelijan äänensävy ja äänenpainot saattavat ohjata vastaajaa suuntaan, jonka vastaaja odottaa ikään kuin olevan ”oikea” tai normien mukainen. Kyselylomaketta käytettäessä vastaajalla on myös enemmän aikaa pohtia vastauksiaan.

Kyselylomakkeen etuina ovat nopeus ja aineiston vaivaton saanti. Suurimmaksi ongelmaksi saattaa Hirsjärven ja muiden (2009) mukaan muodostua kato eli vastaamattomuus. Mikäli lomake lähetetään jollekin erityisryhmälle, joka kokee aiheen omalta kannaltaan tärkeäksi, voi hyvinkin odottaa korkeampaa vastausprosenttia kuin tehtäessä kyselyä suurelle yleisölle eli valikoimattomalle joukolle. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 195–196.) Miellämme, että tutkimuksessamme oli nimenomaan kysymys tällaisesta erityisryhmästä eli rauhanturvaajaperheistä. Tämä saattoikin suurelta osin vaikuttaa siihen, että saimme kyselylomakkeeseen yhteensä jopa 82 vastausta.

Alkuperäinen ajatuksemme oli teettää kysely 2014–2015 palveluille rauhanturvaajaperheille. Koska Puolustusvoimilla ei ollut käytettävissä yhteistä rekisteriä, josta ilmeni, milloin rauhanturvaaja on kriisinhallintehtävissä palvellut, Puolustusvoimat lähettivät laatimamme kyselylomakkeen 1613 vastaanottajalle, joista ei ollut tietoa, milloin he olivat toimineet kriisinhallintatehtävissä ja olivatko he perheellisiä. Kyselyn ohessa kuitenkin lähetettiin Puolustusvoimien toimesta saatekirje 2 (Liite 3), jossa todettiin kyselyn koskevan vain perheellisiä rauhanturvaajia. Kyselyn vastauksista myös ilmeni, että osalla kriisinhallintapalvelus oli edelleen kesken. Osa kyselylomakkeen vastaanottajista oli siis perheettömiä, ja oletamme, että saatekirjeen ohjeistuksen mukaisesti perheettömät rauhanturvaajat eivät vastanneet kyselyymme. Saimme kyselylomakkeeseemme yhteensä 82 vastausta. Koska emme voi tietää, kuinka moni kyselylomakkeen vastaanottaneista oli perheellisiä ja kuinka moni perheellinen vastaanottaja oli jättänyt vastaamatta kyselylomakkeeseen, emme näin ollen voi tietää

todellista vastausprosenttia. 82 vastausta on kuitenkin mielestämme opinnäytetyn tasoiseen tutkimukseen riittävän laaja aineisto analysoitavaksi.

5.4 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan tehtävänä on aineiston avulla ratkaista tutkimusongelma eli saada ymmärrys ja hyvä selitys tutkittavasta ilmiöstä. Laadullisen tutkimuksen aineiston analysointi edellyttää aineiston lukemista useampaan kertaan, jotta sisältö hahmottuisi tutkijalle. Lukeminen ja pohdiskelu voivat olla riittävä tapa analysoida aineistoa, jolloin aineiston edelleen jalostamista ei tarvita. Oleellinen tieto voidaan tiivistää asiasisällöksi. Tiivistäminen tarkoittaa asiasisältöjen etsimistä tekstistä ja niiden nimeämistä sisältöä kuvaavalla sanalla. (Kananen 2015, 161, 163.)

Lähdimme analysoimaan saamaamme aineistoa lukemalla sitä ensin useampaan kertaan läpi ja sitä kautta hahmottamalla, mitä ilmiöön liittyvää aineistosta nousee selkeästi esille oman tulkintamme kautta. Pyrimme poimimaan aineistosta kaiken oleellisen ja muodostamaan kokonaisuuksia, jotka toistuvat ja vastaavat tutkimuskysymyksiimme. Tutkimme myös, löytyykö saamastamme aineistosta opinnäytetyön teoriaosuudessa käsittelemiämme asioita. Sitä kautta kokonaisuus alkoi hahmottua meille. Aineiston analyysimenetelmäksi valikoitui sisällönanalyysi, jonka apuvälineenä käytimme teemoittelua.

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sitä voidaan pitää yksittäisenä metodina tai väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat tavalla tai toisella sisällönanalyysiin silloin kun sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kulttuurien tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.)

Sisällönanalyysi mahdollistaa yleiskuvan muodostamisen toistuvien teemojen, tyylien ja elementtien erittelyn avulla. Käytettävät kategoriat voivat pohjautua aikaisempaan teoriaan tai olla vahvasti aineistolähtöisiä. Sisällönanalyysia voidaan painottaa laadullisesti tai määrällisesti. Teoriapohjaiset tai vahvasti tutkimuskysymyksiin pohjautuva luokittelu ja teemarungot ovat hyvä lähtökohta, mikäli selkeiden teemojen tai luokkien löytäminen aineistosta on haastavaa. (Laaksonen ym. 2013, 40, 208.)

Teorialähtöisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on analyysirungon muodostaminen. Analyysirunko saa olla väljä ja sen sisälle muodostetaan aineistosta erilaisia luokituksia tai kategorioita. Aineistosta voidaan poimia ne asiat, jotka kuuluvat analyysirunkoon sekä asiat, jotka jäävät analyysirungon ulkopuolelle. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113.)

Teemoittelussa on kyse aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan. Siinä painottuu se, mitä kustakin teemasta on sanottu. Ennen varsinaisten teemojen etsimistä aineisto voidaan ryhmitellä jollain tietyllä tavalla, ja ryhmittelyn jälkeen aineistosta aletaan etsiä varsinaisia aiheita eli teemoja. Aineistosta voidaan nostaa esiin esimerkiksi tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Ensin aineistosta on kuitenkin pyrittävä löytämään ja eroteltava tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet, minkä jälkeen aineistosta voidaan poimia keskeiset teemat. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93; Eskola & Suoranta 1998, 174.) Teemat nousivat siten, että vanhempien kokemuksista nostettiin esille erilaisia rooleja, jotka sen jälkeen luokiteltiin vanhemmuuden rooliteorian jäsenyyksen mukaan.

Tutkimuskysymysten pohjalta muodostimme teemat, jotka ovat vanhemmuuden roolit, lasten tarpeet ja perheen saama tuki. Aineisto analysoitiin siten, että vastauksista etsittiin parhaiten näihin eri teemoihin liittyvät vastaukset.

5.5 Eettiset kysymykset

Ennen tutkimuksen aloittamista haimme tutkimusluvan Puolustusministeriön Pääesikunnalta (liite 4). Haastateltavan vapaaehtoisuus, henkilöllisyyden suojaaminen sekä luottamuksellisuus ovat laadullisen tutkimuksen keskeisiä eettisiä periaatteita (Janhonen & Nikkonen 2001, 39). Kyselylomakkeeseen vastaaminen oli lomakkeen vastaanottaneille täysin vapaaehtoista, minkä mainitsimme myös saatekirjeessä 1. Vanhemmuus on arvostelulle herkkä aihe ja pohdimmekin, voivatko kyselylomakkeen kysymykset huolellisesta muotoilusta huolimatta aiheuttaa vanhemmissa huonommuuden tunnetta. Pohdimme myös sitä, haluavatko perheet, joille palvelusaika on aiheuttanut epämiellyttäviä kokemuksia, vastata kyselyyn ja ikään kuin palata palvelukseen liittyviin muistoihin ja tunteisiin. Mielestämme sähköinen kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä helpottaa ja mahdollistaa arkaluontoisiin ja henkilökohtaisiin kysymyksiin vastaamisen paremmin kuin esimerkiksi haastattelu, sillä lomaketta käyttäessä vanhemmat ovat saaneet avata kriisinhallintaoperaatioon liittyviä kokemuksia sen verran kuin ovat itse halunneet eikä heidän ole tarvinnut kohdata haastattelijaa kasvotusten.

Kunnioitimme vastaajien yksityisyyttä, ja vastaajien yksityisyys pysyi salassa koko tutkimusprosessin ajan, sillä käsittelimme vastaukset anonyymisti. Säilytimme tulostettua vastausaineistoa lukkojen takana eikä kenelläkään ulkopuolisella ollut pääsyä Webropol-järjestelmään. Vastausten analysoinnin ja opinnäytetyön valmistumisen jälkeen tuhosimme tulostetun vastausaineiston tietosuojajätteen mukana ja poistimme kyselylomakkeen Webropol-järjestelmästä. Meitä sitoo myös vaitiolovelvollisuus, jonka velvoittamana emme ole keskustelleet vastausten sisällöistä kenenkään muun kuin toistemme kanssa.

5.6 Luotettavuus

Hirsjärven ja muiden (2009) mukaan kyselylomaketta aineistonkeruumenetelmänä hyödynnettäessä ei ole mahdollistua varmistua siitä, kuinka vakavasti vastaajat ovat

tutkimukseen suhtautuneet ja ovatko he vastanneet kaikkiin kysymyksiin huolellisesti ja rehellisesti. Tutkijat eivät myöskään voi varmistua siitä, kuinka onnistuneita kysymykset ovat olleet. Väärinymmärryksen mahdollisuus on olemassa kysymysten huolellisesta suunnittelusta huolimatta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 195.)

Luotettavuuteen vaikuttaa siis se, että emme voi varmistua siitä, kuinka vastaajat ovat ymmärtäneet kysymykset. Koska useista vastauksista ilmeni kuitenkin samankaltaisia asioita, voidaan päätellä, että suuri osa vastaajista on ymmärtänyt kysymykset siten kuin olemme ne tarkoittaneet. Koska vastaajien kokonaismäärä (N=82) oli kuitenkin opinnäytetyön tasoiseen tutkimukseen melko suuri, ajatteleme sen lisäävän tutkimuksen luotettavuutta. Opinnäytetyömme luotettavuutta arvioitaessa on huomionarvoista todeta myös se, että emme voi varmuudella tietää, liittyvätkö lapsen käyttäytymisen muutokset nimenomaan kriisinhallintaoperaatioon vai ovatko ne vain tiettyyn ikävaiheeseen, kuten uhmaikään tai esimurrosikäen, kuuluvia luonnollisia muutoksia. Myös vanhempien saattoi olla vaikea arvioida tätä.

Pidämme kerättyä tutkimusmateriaalia sen laajuuden ja monipuolisuuden näkökulmasta suhteellisen luotettavana. Olemme lukeneet saatua vastausaineistoa useaan otteeseen ja pyrkineet hahmottamaan ilmiötä mahdollisimman objektiivisesti. Lisäksi olemme käyttäneet Tutkimustulokset-luvussa useita kyselyyn vastanneiden suoria lainauksia, jotta vastaajien ääni välittyisi lukijalle ja sitä kautta myös vahvistaisi tulosten luotettavuutta. Kyselylomakkeessa olleiden avoimien kysymysten ansiosta saimme todella monipuolisia ja syvyyttä antavia vastauksia.

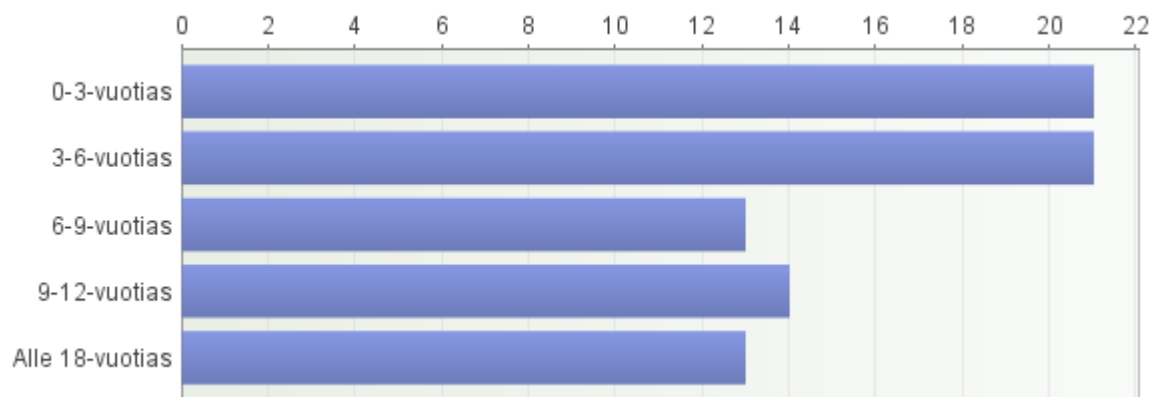
Teimme opinnäytetyön parityönä ja analysoituamme vastaukset osoittautui, että olimme tulkinneet vastaukset kutakuinkin samalla tavoin, minkä voidaan myös ajatella lisäävän opinnäytetyön luotettavuutta. Luotettavuutta lisätäksemme olemme käyttäneet vastauksia analysoidessamme myös kvantitatiivista tutkimusotetta eli lukuja sekä taulukoita kuvaamaan vastausten suhdetta sekä konkretisoimaan lukijalle saatuja tutkimustuloksia.

6 Tutkimustulokset

Saamamme tutkimusaineisto koostui yhteensä 82 vastatusta kyselylomakkeesta.

Perheissä oli 0–17-vuotiaita lapsia. Alla oleva taulukko kertoo, miten lasten iät olivat jakautuneet. Kuten taulukko kertoo, kyselyyn vastanneilla perheillä selvästi eniten oli 0–6-vuotiaita lapsia.

Taulukko 1. Lapsen ikä

Olemme teemoitelleet tutkimustulokset siten, että ne vastaavat tutkimuskysymyksiin. Näin ollen teemat ovat vanhemmuuden roolit, lasten reagointi vanhemman poissaoloon ja vanhempien saama tuki. Olemme myös käyttäneet taulukoita sekä kyselyyn vastanneiden suoria lainauksia havainnollistaan ja kuvaamaan vastausten välistä suhdetta.

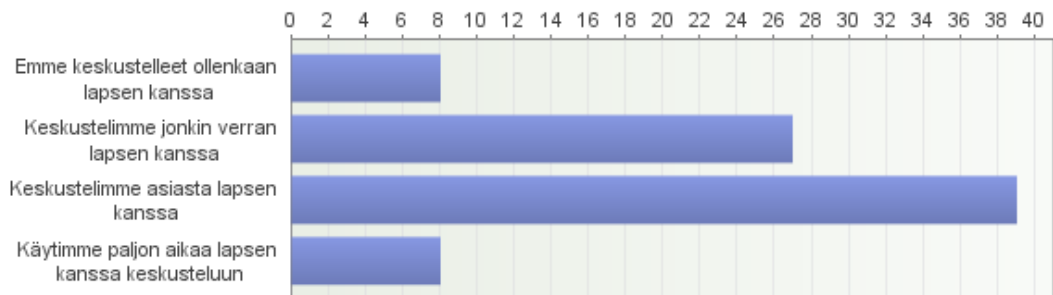
6.1 Vanhemmuuden roolit

6.1.1 Keskusteleva ja tietoa jakava vanhempi

Kuten alla oleva taulukko 2 kertoo, suurin osa vanhemmista oli keskustellut lapsen kanssa tulevasta kriisinhallintaoperaatiosta ennen toisen vanhemman operaatioon lähtöä. Keskustelu ja kuuntelu ovat vanhemmuuteen liittyviä tärkeitä tehtäviä, jotka

viittaavat Vanhemmuuden roolikartan (Liite 6) mukaan ihmissuhdeosaajan pääroolin toteuttamiseen.

Taulukko 2. Keskustelun määrä

Eräs vanhempi mainitsi keskustelun pohjautuvan aluksi siihen, kuinka lapsi itse oli kiinnostunut aiheesta. Pääasiassa vanhemmat toivat esille, että he olivat keskustelleet lapsen kanssa aiheesta lapsen ikätasoon sopivalla tavalla. Kahdeksan vanhemmista kuitenkin vastasi, etteivät he olleet keskustelleet asiasta lapsen kanssa lainkaan ennen kriisinhallintaoperaation lähtöä. Tämä saattaa selittyä sillä, että vastaajissa oli useita vanhempia, joilla oli alle kolmevuotiaita lapsia toisen vanhemman ollessa kriisinhallintatehtävissä. Muutama vastaajista mainitsikin, ettei lapsen kanssa keskustelu ollut mahdollista lapsen iän ja ymmärrystason vuoksi. Eräs vanhempi koki, että pienten lasten kanssa keskustelu oli turhaa, koska pieni lapsi ei vielä osaa hahmottaa kokonaisuuksia. Tämän vuoksi pienille lapsille oli saatettu kertoa vain tulevasta työmatkasta. Kuten opinnäytetyön teoriaosuudessa mainitsimme, toisaalta juuri pienille lapsille olisi tärkeää kertoa selkeästi, miksi ja minne toinen vanhemmista on lähdössä, jotta heille ei syntyisi hylkäämisen kokemusta (Opas ATALANTA-operaatioon lähteville n.d., 41–42).

Osa vanhemmista oli kertonut lapselle avoimesti, miksi ja minne toinen vanhemmista on lähdössä ja millaiset olosuhteet toimialueella vallitsevat. Joissain perheissä palveluskohdetta oli jopa tutkittu internetistä ja katsottu kartasta, missä kyseinen kohde-
maa sijaitsee. Vastauksissa osa vanhemmista korosti sitä, että lapselle tulee kertoa erittäin selkeästi, miksi ja minne toinen vanhemmista on lähdössä.

”Lapsen kysyessä vastataan ikään sopivalla tavalla. Vastataan lapsen kysymykseen, eikä enempää kuin tarvis. Omat pelot ja tunteet eivät kuulu lapselle.”

”Oli vaikea mieltää, miten niin pienelle voi asian parhaiten kertoa, ettei hän tunne oloaan hylätyksi ja saisi kuitenkin parhaan mahdollisen käsityksen tilanteesta.”

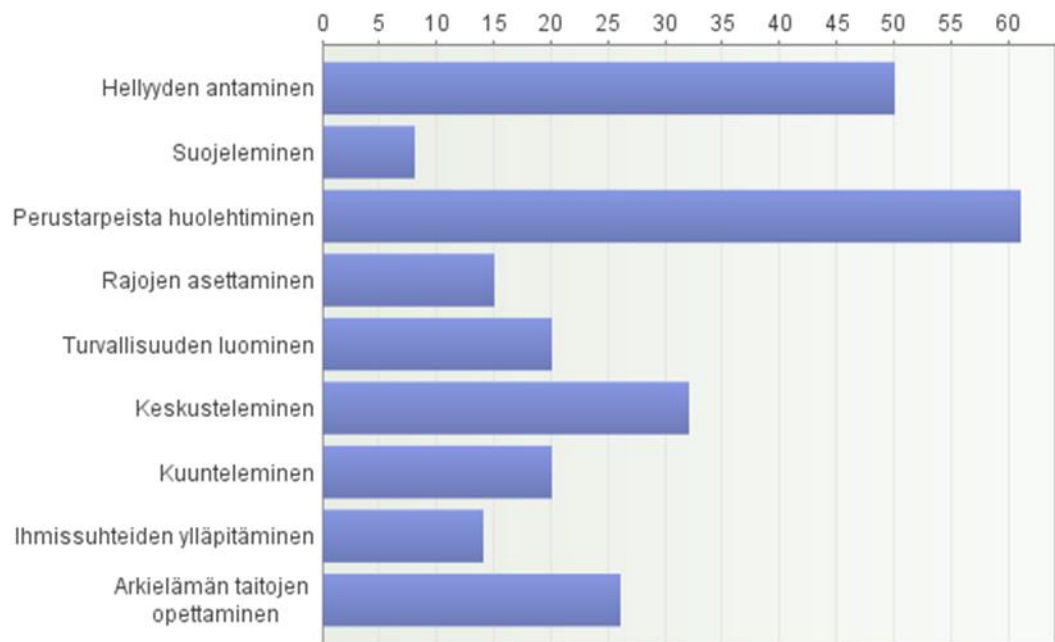
”Lähinnä kerroimme isän menevän ulkomaille töihin. Työn luonteesta ja alueen tilanteesta emme kertoneet mitään.”

”Lapselle pyrittiin kertomaan asiasta mahdollisimman avoimesti ja hänen ikänsä huomioiden.”

Vastaukset antavat myös ymmärtää, että lasta saatettiin haluta suojata liialliselta tai liian ahdistavalta tiedolta. Näin ollen kotona olevat vanhemmat toteuttivat myös seuraavia vanhemmuuteen liittyviä alaroleja: keskustelijan rooli, tiedon jakajan ja tiedon rajaajan rooli, lapsen psyykkisestä hyvinvoinnista huolehtijan rooli sekä suojelejan rooli. Nämä alaroolit viittaisivat Vanhemmuuden roolikartan perusteella vahvasti ihmissuhdeosaajan sekä rakkauden antajan päärooleihin. Vastauksista nousi esille, että kotona olleiden vanhempien kokemusten pohjalta lasten kanssa keskustelemalla voidaan tukea ja auttaa lapsen selviytymistä kriisinhallintaoperaation aikana ja lisätä lapsen ymmärrystä tilanteesta.

6.1.2 Huoltajan, rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan roolit

Vastauksista kävi ilmi, että suuri osa vanhemmista oli kokenut vanhemmuuteen liittyvistä tehtävistä helpoimmiksi lapsen perustarpeista huolehtimisen, hellyyden antamisen sekä keskustelemisen. Vanhemmuuden roolikartan pohjalta (Liite 6) nämä tehtävät viittaisivat huoltajan, rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan pääroolien toteuttamisen helppouteen. Ei sovi kuitenkaan unohtaa, jotkut vanhemmat olivat kokeneet perustarpeista huolehtimisen ja hellyyden antamisen haastaviksi vanhemmuuden tehtäviksi toteuttaa toisen vanhemman poissa olon aikana. Alla olevasta taulukosta helpoimmiksi koetut vanhemmuuden tehtävät ilmenevät konkreettisesti.

Taulukko 3. Helpoimmiksi koetut vanhemmuuden tehtävät

Vaikka kriisinhallintaoperaation aika koettiin monessa perheessä raskaana, useat vanhemmat toivat kuitenkin esille, että kriisinhallintaoperaatioon valmistautuminen, palvelusaika ja kotiinpaluu sujuivat pääosin suhteellisen hyvin, eivätkä he vanhempiina olisi tehneet asioita jälkikäteen ajateltuna toisin.

”Mielestämme rauhanturvapalvelukseen valmistautuminen, palvelus ja kotiin paluu sujuivat perheessämme suhteellisen hyvin. Lasta valmisteltiin hyvin ja hänen kanssaan keskusteltiin avoimesti niin rauhanturvapalveluksesta kuin kotiinpaluustakin.”

Eräs vanhempi toi kuitenkin esille, että jos vastaava tilanne tulisi uudestaan eteen, hän valmistelisi lastaan paremmin ennen toisen vanhemman kriisinhallintaoperaatioon lähtöä. Yksi vanhempi myös koki voimakasta syyllisyyttä siitä, ettei hän kyennyt lohduttamaan lastaan tämän ikävöidessä poissaolevaa vanhempaa, koska hän oli itse niin uupunut kriisinhallintaoperaation aikana. Kaksi vanhemmista mainitsi, että he olisivat hankkineet kotiinsa ulkopuolista siivous- ja kodinhoitoapua, mikäli he olisivat tienneet, kuinka raskas palvelusaika voi kotiin jäävälle perheelle olla.

”Jälkikäteen voi pohtia, että lapsemme olisi hyötynyt, jos hänen ikätasolleen olisi enemmän tietoa asiasta. - - Nyt jos vastaava tilanne olisi edessä, yrittäisin enemmän leikin varjolla tuoda asiaa tutuksi, myös isän paluuta takaisin perheen luo.”

Vastausten perusteella vanhemmuuden päärooleista korostuivat selvästi eniten huoltajan, rakkauden antajan sekä ihmissuhdeosajaan roolit, kun taas näyttäisi siltä, että elämän opettajan ja rajojen asettajan roolit eivät tulleet vastauksissa niin vahvasti esille kuin edellä mainitut roolit. Tämä voi osittain selittyä myös sillä, että kyselyyn vastanneissa perheissä oli suuri joukko perheitä, joissa oli hyvin pieniä lapsia, jolloin on luonnollista, että huoltajan, rakkauden antajan ja ihmissuhdeosajaan roolit korostuvat.

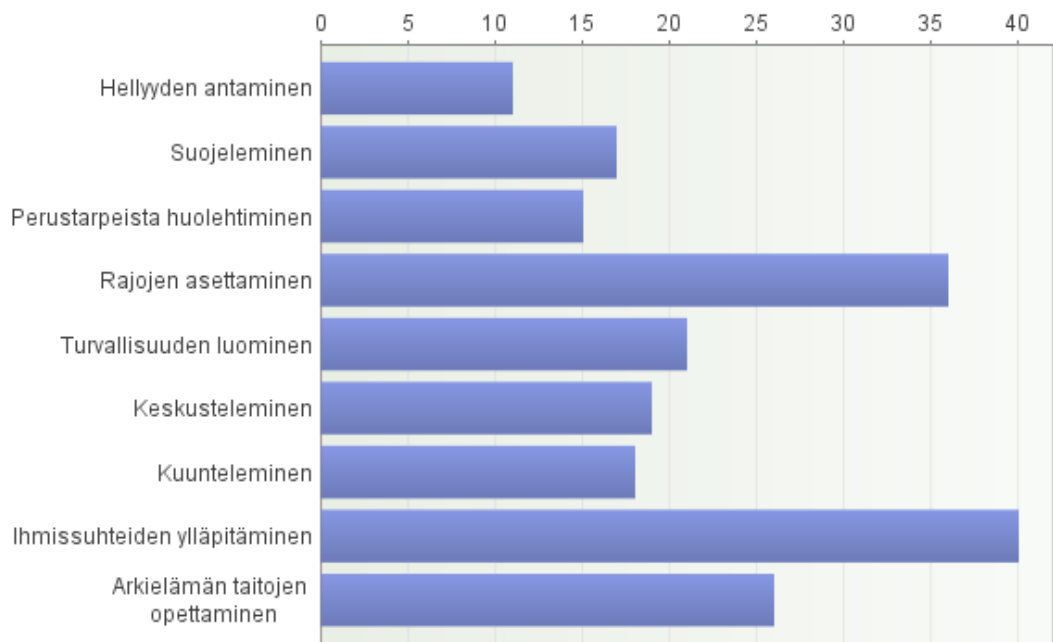
Monet vanhemmista toivat vastauksissaan useaan kertaan esille rutiinien ylläpitämisen ja arjen pyörittämisen tärkeyden kriisinhallintaoperaation aikana, mikä viittaa vahvasti huoltajan rooliin. Huoltajan rooli näkyi vanhemmuudessa kriisinhallintaoperaation aikana perustarpeista huolehtimisena ja uusien virikkeiden järjestämisenä, kuten Muumimaailmassa vierailuna tai elokuvissa käymisenä.

Rakkauden antajan rooli ilmeni kriisinhallintaoperaation aikana kotiin jääneen vanhemman korostuneena läsnä olemisena, hellyyden antamisen lisääntymisenä, myönteisenä suhtautumisena, lohduttamisena ja myötäelämisenä. Lapsen hellyyden ja huomion tarpeisiin vastaamista pidettiin vastausten perusteella tärkeänä. Eräs vanhempi toi esille, että kun lapsi ikävöi poissaolevaa vanhempaansa iltaisin, siihen auttoi myötäeläminen toteamalla, että hänelläkin on ikävä puolisoaan. Rakkauden antajan rooli näkyi vastauksissa vahvasti myös lapsen suojelemisena: esimerkiksi eräs vanhemmista oli pohtinut, kuinka hän saisi selitettyä kriisinhallintaoperaatioon liittyvät asiat lapselle mahdollisimman selkeästi ja siten, ettei lapsi tuntisi oloaan hylätyksi. Lapsen suojeleminen saattoi ilmetä myös siten, ettei lapselle välttämättä kerrottu työn luonteesta tai toimialueen olosuhteista mitään eikä varsinkaan mahdollisista vaaroista haluttua puhua. Eräs vanhempi muun muassa totesi, että omat pelot ja tuntemukset eivät kuulu lapselle eikä lasta ole syytä turhaan huolestuttaa. Toisaalta nämä asiat voidaan tulkita myös puutteeseen vanhemman tiedonantajan roolin toteuttamisessa.

Ihmissuhdeosaajan rooli tuli vastauksista vahvasti esille keskustelijan, kuuntelijan ja asioista tiedottamisen rooleina. Ihmissuhdeosaajan roolin toteuttamiseen kuului vastausten perusteella myös lapsen valmisteleminen toisen vanhemman kriisinhallintaoperaation lähtöön sekä lapsen ja perheen ihmissuhteiden vaaliminen. Ihmissuhteiden vaaliminen ilmentyi yhteydenpitona isovanhempiin ja sukulaisiin sekä tarvittaessa poissaolevan vanhemman puolustamisena. Vanhemmat olivat keksineet erilaisia keinoja asioiden tiedottamiseen sekä konkretisoimiseen lapselle. Näitä keinoja olivat muun muassa ikätason mukainen keskustelu, videoiden ja kartan katselu sekä kalenterin tarkastelu.

6.1.3 Poissaolevat ja haasteelliset vanhemmuuden roolit

Vaikeimmiksi vanhemmuuden tehtäviksi toisen vanhemman poissaolon aikana kotona olleet vanhemmat kokivat rajojen asettamisen, ihmissuhteiden ylläpitämisen ja arkielämän taitojen opettamisen. Vanhemmuuden roolikartan pohjalta nämä tehtävät viittaisivat rajojen asettajan, ihmissuhdeosaajan ja elämän opettajan pääroolien toteuttamisen vaikeuteen. Yksi kyselyyn vastanneista vanhemmista kuitenkin koki kaikki vanhemmuuteen liittyvät tehtävät yhtä helpoiksi toteuttaa myös toisen vanhemman poissa ollessa.

Taulukko 4. Vaikeimmiksi koetut vanhemmuuden tehtävät

Vanhemmuuden roolikartan päärooleista elämän opettajan ja rajojen asettajan roolit jäivät vastauksissa hieman taka-alalle. Elämän opettajan alaroleja ei tuotu vastauksissa esille juurikaan. Vastauksista kävi myös ilmi, että toisen vanhemman kriisinhallintaoperaatioon lähtöön liittyviä ikäviä tunteita ei välttämättä näytetty lapselle lainkaan, vaikka niitä vanhemmilla olisi ollutkin. Tunteiden ilmaisun peittäminen voisi viitata ihmissuhdeosaajan ja elämän opettajan roolien toteuttamisen puutteellisuuteen, sillä myös negatiiviset tunteet kuuluvat elämään, ja tämän viestin välittäminen lapselle on tärkeää. Toisaalta omien ikävien tunteiden piilottaminen lapselta voidaan tulkita myös vanhemman suojelijan rooliksi.

Yksi rajojen asettajan pääroolin alaroleista on turvallisuuden luoja. Useilla lapsilla oli ilmennyt voimakas turvallisuuden tunteen tarve ja turvattomuutta olikin esiintynyt lapsilla kriisinhallintaoperaation aikana. Useat lapset olivat esimerkiksi takertuneet voimakkaasti kotona olevaan vanhempaan ja halunneet saada varmistusta sille, että toinen vanhemmista on varmasti läsnä eikä häntä jätetä yksin. Eräs lapsi oli iltaisin varmistellut, että ovet ovat lukossa ja tuonut esille, ettei isän seurassa tarvinnut koskaan pelätä. Joissain perheissä lapset hakeutuivat kriisinhallintaoperaation aikana

kotona olevan vanhemman viereen nukkumaan, koska yksin nukahtaminen pelotti heitä siitäkkin huolimatta, että he olivat aiemmin jo tottuneet nukkumaan yksin. Edellä mainitut seikat saattaisivat viitata vanhemman turvallisuuden luojan roolin toteuttamisen puutteellisuuteen. Useilla lapsilla oli ilmennyt tarve testata rajoja toisen vanhemman poissaolon aikana eivätkä kotona olevat vanhemmat välttämättä olleet pystyneet vastaamaan tähän lapsen turvallisuuden tarpeeseen riittävällä tavalla, mikä mahdollisesti osaltaan loi turvattomuutta lapselle.

Lapsen näkökulmasta vanhemmuus saattoi muuttua epäluotettavaksi rauhanturvajana toiminutta vanhempaa kohtaan, jolloin kotiin palaavan vanhemman täytyi ikään kuin hankkia lapsen luottamus uudestaan. Luottamuksen uudelleen rakentaminen edellyttääkin kotiin palaavalta vanhemmalta luottamuksen rakentajan ja rajojen asettajan roolien uudelleen harjoittelua. Lapsen käytöksen muuttumista kriisinhallintaoperaation aikana ja sen jälkeen kuvailemme tarkemmin alaluvussa 6.2 Lapsen käyttäytyminen ja reaktiot.

6.2 Lapsen käyttäytyminen ja reaktiot

Tässä luvussa tarkastelemme lapsen reagointia kriisinhallintaoperaation aikana lapsen tarpeiden ja käyttäytymisen näkökulmasta. Monissa vastauksissa nousi esille se, ettei toisesta vanhemmasta erossa oleminen ole heidän perheessään lapselle uutta, kun kysyimme, kuinka lapsi suhtautui saatuaan tiedon siitä, että toinen vanhemmista on lähdössä kriisinhallintaoperaatioon. Vastausten mukaan näissä perheissä lapset olivat ottaneet tiedon hyvin vastaan ja suhtautuminen asiaan oli ollut melko neutraali. Luonnollisesti myös perheissä, joissa lapset olivat vielä niin pieniä, ettei heidän kykynsä riittänyt ymmärtämään, mistä kriisinhallintaoperaatiossa on kysymys ja kuinka pitkään vanhempi todella tulisi olemaan poissa, suhtauduttiin tietoon neutraalisti.

6.2.1 Lapsen hämmennys, ikävä, suru ja pelko

Joidenkin perheiden vastauksista nousi esille lasten hämmennys, suru, ikävä ja pelko toisen vanhemman kriisinhallintaoperaatioon lähtöön liittyen.

”Poikamme oli 12 v ja reissu oli mieheni 5. reissu, joten asia ei ollut pojallemme uusi.”

”Ymmärsi lähdön, mutta siihen liittyi ikävää ja itkuakin.”

”Lapsi itki, oli peloissaan ja surullinen. Pelko liittyi vanhemman menetykseen.”

Kysyttäessä lasten reaktioita toisen vanhemman lähdön jälkeisenä aikana, vanhemmat toivat esille, että lapset reagoivat pääosin ikävöimällä. Ikävä ilmeni erityisesti iltaisin lapsen itkuisuutena nukkumaanmenoaikana. Osa lapsista oli myös kieltäytynyt keskustelemasta poissaolevasta vanhemmasta ja vetäytynyt omiin oloihinsa. Useat lapset olivat hakeneet hellyyttä ja läheisyyttä tavanomaista enemmän kotiin jääneeltä vanhemmalta kriisinhallintaoperaation aikana. Toisen vanhemman poissaolo saattoi näkyä lapsissa myös yleisenä levottomuutena ja lisääntyneenä kiukutteluna kotona olevalle vanhemmalle. Toisaalta jotkut lapset olivat olleet tavanomaista kiltimpiä ja tottelevaisempia kotiin jäänyttä vanhempaa kohtaan ja paransivat käytöstään kriisinhallintaoperaation aikana. Yksi vanhemmista toi kuitenkin esille, että lapsi selvästi taantui käytöksessään kriisinhallintaoperaation aikana.

”Itkua ja ikävää – varsinkin iltaisin unta odotellessa. - - ”

”- - Paljon myös kiinni äidissä, koska äiti oli ainoa paikalla oleva vanhempi. - - ”

”On reipas ja auttavainen, tulee lähelle. - - ”

”Ikävä iski, ei halunnut jutella eikä nähdä (Skype). Haki enemmän turvaa äidistä.”

”Hän turvautui paljon kotona olevaan vanhempaan ja vanhempaan sisarukseen. Hän ikävöi poissaolevaa vanhempaa ja välillä kieltäytyi keskustelemasta ulkomailla olevan vanhemman kanssa skypeä välityksellä, koska ikävöi niin paljon.”

Toisen vanhemman lähtö oli herättänyt osassa lapsista myös paljon ihmetystä sekä kysymyksiä siitä, miksi toisen vanhemman oli pitänyt lähteä ja välittikö pois lähtenyt vanhempi enemmän työstä kuin perheestään.

Kysyttäessä, olivatko vanhemmat havainneet lapsissaan fyysisiä oireita toisen vanhemman lähdön jälkeisenä aikana, suurin osa vanhemmista vastasi, etteivät he olleet havainneet lapsissaan fyysisiä oireita. Vain joidenkin lasten kokemat vatsaoireet nousivat fyysisistä oireista vanhempien vastauksissa esille. 1/3 osa vanhemmista oli kuitenkin havainnut lapsessa erilaisia psyykkisiä oireita toisen vanhemman lähdettyä kriisinhallintaoperaatioon. Oireet, joita vanhemmat olivat lapsissa havainneet, olivat lisääntynyt itkuisuus, levottomat yöunet, ärtyneisyys sekä käytösongelmat kuten aggressiivisuus.

”Käytös ns. Negatiiviset tunteet tuli isommassa mittakaavassa.”

”Jonkin verran käyttäytymisongelmia ja rajattomuutta, kiukuttelua.”

Yli puolet vastaajista toi esille, ettei lapsen käytös ollut muuttunut kriisinhallintaoperaation aikana. Muutokset, joita vajaa puolet vanhemmista oli lapsessaan kriisinhallintaoperaation aikana havainnut, liittyivät kiukutteluun, rajojen koetteluun, vastuunottamiseen sekä takertumiseen kotona olevaa vanhempaa kohtaan. Nämä muutokset näkyivät lapsissa itkuisuutena, ärtyisyytenä, käytöshäiriöinä, lisääntyneenä omatoimisuutena sekä suojelevaisuutena perhettä ja pienempiä sisaruksia kohtaan.

”Lapsi ”takertui” aiempaa enemmän äitiinsä.”

”Syksyllä oli jonkun verran käytöshäiriöitä koulussa. Lapseni oli hyvin itkuherkkä ja hän saattoi hermostua pienestäkin asiasta.”

”Suojelevainen pienempiä sisaruksia kohtaan sekä toista vanhempaa kohtaan. Kokeili myös rajojaan hiukan”

”Tyttö halusi ottaa elämän omiin käsiin”

”Rauhallisempi ja ”teinioireet” lievittyivät, kun vain toinen huoltaja oli paikalla.”

”Palvelusaikana tapahtui isompi askel kohti ”kasvamista”. Lapsi alkoi ottaa itselleen lisää vastuuta arkiaskareista ja omatoimisuus parani ja omasta aikatauluista huolehtiminen parani, esim. valmistautuminen seuraavaan koulupäivään ja valmistautuminen kokeisiin tapahtui omatoimisemmin.”

6.2.2 Lapsen selviytyminen stressitilanteessa

Asiat, jotka helpottivat lapsen selviytymistä kriisinhallintaoperaation aikana, olivat yhteydenpito Skypen tai WhatsApp-sovelluksen kautta poissaolevaan vanhempaan, avoin asioista keskustelu kotona olevan vanhemman kanssa sekä arjen rutiinit ja harrastukset. Muutama lapsi ei kuitenkaan halunnut puhua näköpuheluita Skypen kautta poissaolevalle vanhemmalle, koska ilmeisesti tämä olisi lisännyt heidän ikävän tunnettaan poissaolevaa vanhempaa kohtaan.

”Päivittäinen skype-yhteys isään. Arkirutiinit ja hellyys.”

”Whatsappi antoi lapselle mahdollisuuden ääniviestien avulla olla itse omalla persoonallaan yhteydessä isään silloin kun halusi. Samoin isä pystyi kommunikoimaan ilman äidin välitystä lapsille.”

”Jatketaan kotioloissa mahdollisimman nopeasti omaa arkea. Reissussa olevan lomaa ei odoteta päiviä laskien vaan ilmoitetaan vasta vähän etukäteen ennen kuin loma alkaa. Päiviä ja öitä laskiessa lapset tuskastuu. Loma-ajat, varsinkin pari ensimmäistä päivää, vietetään tiiviisti perheenä, kotona olevan vanhemman väistyessä hieman taka-alalle tällöin lapsi saa jakamattoman huomion. Yhteydenpito päivittäin skype,

whatsapp yms. tekevät erosta siedettävän eikä kaukana olija etäänny perheestä vaan pysyy kärryillä iloista ja suruista.”

Myös isovanhempien ja muiden sukulaisten läsnäolo sekä rauhanturvaajana olevan vanhemman palvelusvapaat koettiin lapsen selviytymistä tukevin tekijöitä. Lisäksi koulunkäynti ja päiväkodin aloittaminen mainittiin muutamassa perheessä lapsen selviytymistä helpottavina tekijöinä.

”Päiväkodin arki, isovanhempien rauhoittava läsnäolo arjessa”

”Tiivis yhteydenpito ja ehdottomasti palvelusvapaa-ajankohdat”

54 prosenttia vanhemmista vastasi havainneensa lapsen käyttäytymisessä muutoksia rauhanturvaajana toimineen vanhemman palvelusvapaiden aikana ja 46 prosenttia vanhemmista ei ollut havainnut muutoksia lapsen käyttäytymisessä palvelusvapaiden aikana. Lapset olivat olleet pääosin iloisia ja onnellisia rauhanturvaajana palvelle vanhemman kotilomien aikana. Havaitut käyttäytymisen muutokset olivat näkyneet rauhanturvaajana palvelutta vanhempaa kohtaan jatkuvana huomion hakemisena ja takertumisena, kiukutteluna sekä rajojen testaamisena. Osassa perheistä varsinkin pienet lapset olivat vierastaneet rauhanturvaajana toiminutta vanhempaa tämän ollessa palvelusvapailta.

6.2.3 Poissaolleen vanhemman kotiinpaluu

Kysyttäessä kuinka lapsi suhtautui rauhanturvaajana toimineen vanhemman kotiinpaluuseen, nousi vastauksista selkeästi esille, että lapset olivat iloisia, onnellisia, tyytyväisiä ja helpottuneita poissaolleen vanhemman palatessa kotiin kriisinhallintaoperaatiosta. Luonnollisesti lapset halusivat viettää paljon aikaa kotiin palanneen vanhemman kanssa. Kotiin palanneiden vanhempien vanhemmuudessa näkyi vanhemmuuteen sitoutumisen rooli, sillä vanhemmuus muuttui usean vanhemman kohdalla aiempaa tiiviimmäksi suhteessa lapseen kotiinpaluun jälkeen. Osalla lapsista oli aluksi ilmennyt hieman sopeutumisvaikeuksia ja ärtyneisyyttä vanhemman kotiinpaluun

jälkeen, ja myös rajojen asettelua oli täytynyt hakea uudelleen suhteessa kotiin palanneeseen vanhempaan. Lisäksi lapsi oli saattanut jonkin aikaa turvautua enemmän kotona koko ajan olleeseen vanhempaan sekä epäillä hetken aikaa sitä, jäisikö kriisinhallintaoperaatiosta palannut vanhempi nyt lopullisesti kotiin.

”Iloiten, lapsi oli ehkä hieman ripustautuva kotiin palanneeseen vanhempaan.”

”Tarkisteli usein, lähteekö isi taas pois, halusi myös paljon huomiota.”

Suurin osa perheistä koki, että lapsen ja poissaolleen vanhemman suhde palautui ennalleen kotiinpaluun jälkeen tai se jopa vahvistui. Eräs vanhempi kuitenkin kertoi, että lapsi oli operaation aikana unohtanut isän ja isään pitikin tutustua uudelleen.

”Palautui läheiseksi, mutta pitkään lapsella oli tunne, että lähteekö taas pian.”

”Suhde jatkunut rauhanturvaoperaation jälkeen entistä tiiviimpänä ja kiinteämpänä.”

”Pikku hiljaa isäkin taas hyväksyttiin avuksi asioihin ja tilanne normalisoitui, mutta kyllä se vaati kuukauden kaksi.”

”Rajoja täytyy etsiä uudestaan ja totuttautua isän määräysvaltaan jne”

”Lapsi ei sietänyt isältään mitään kieltoja tms, eikä oikein tykkää vieläkään (2v paluusta), jos isä komentaa. Loukkaantuu siitä ja sanoo helposti, että isä vois lähteä pois kotoa. - - Hän on kiintynyt hyvin vahvasti äitiinsä. - - ”

Erästä vastauksesta kävi ilmi että, vaikka kriisinhallintaoperaatioon liittyvistä asioista oli keskusteltu perheessä paljon, olivat muutokset olleet lapselle niin raskaita, että ne olivat näkyneet lapsen käytöksessä vihana, aggressiivisuutena ja rajojen rikkomisena muutaman viikon ajan vanhemman kotiinpaluun jälkeen. Yksi vastaajista toi esille, ettei lapsen ja poissaolleen vanhemman välinen suhde ole kovin läheinen vie-

lääkään, koska vanhempi on palvellut rauhanturvaajana kaksi kertaa lapsen ollessa alle kahdeksanvuotias.

6.2.4 Muutokset lapsen ja vanhemman välisessä kiintymyssuhteessa

Kuten jo aiemmin opinnäytetyön teoriaosuudessa kuvasimme, kiintymyssuhdetta voidaan luonnehtia suunnitelmaksi, jonka lapsi kehittää itsensä suojelemiseksi kasvuympäristön vaaroja vastaan (Sinkkonen & Kalland 2012, 39). Osassa vastauksista kävi ilmi, ettei lapsi halunnut puhua poissaolevan vanhemman kanssa puhelimesta tai Skypen välityksellä kriisinhallintaoperaation aikana, tai saattoi jopa hermostua, mikäli poissaolevasta vanhemmasta puhuttiin kotona. Tämä saattaisi viitata siihen, että kriisinhallintaoperaation ja poissaolevan vanhemman mielestään pois sulkemalla lapsi ikään kuin suojeli itseään tilanteen herättämiltä ikäviltä tunteilta ja pyrki selviytymään tilanteesta mahdollisimman hyvin. Näissä tapauksissa saattoi olla kyse turvattomasta kiintymyssuhteesta, sillä turvattomasti kiinnittyneet lapset torjuvat osan stressiä aiheuttavan tilanteen herättämistä tunteista ja ajatuksista tietoisuuden ulkopuolelle ja pyrkivät välttelemään heille vaikeita asioita esimerkiksi työntämällä ne pois mielestään. Turvattomasti kiintyneet lapset voivat myös vähätellä ihmissuhteiden merkitystä selviytymistä vaativissa tilanteissa. (Poijula 2007, 87-89, 93.) Vastauksen perusteella osa lapsista oli kuitenkin selvästi pyrkinyt itse kehittämään keinoja selviytymisensä tueksi. Näitä keinoja olivat muun muassa perheen kotitöissä auttaminen, lisääntynyt vastuunotto ja kuuliaisuus kotona olevaa vanhempaa kohtaan sekä pienempien sisarusten suojeleminen.

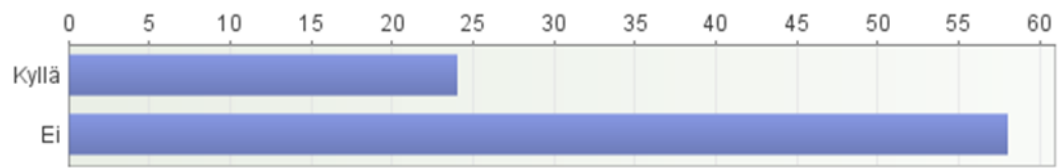
Lapsi voi kehittää erilaisia kiintymyssuhdemalleja eri ihmisiin ja lapsella on luontainen tarve säilyttää mahdollisimman lyhyt välimatka hoivanantajaansa. Kiintymyssuhteen pysyvyyteen vaikuttaa muun muassa hoivaympäristön pysyvyys. (Poijula 2007, 81-85.) Useissa perheissä toisen vanhemman poissaoloon oli ehdittyä tottua, ja lapsi oli saattanut olla selkeästi kiintynyt enemmän kotona aikaa enemmän viettäneeseen vanhempaan. Kiintymyssuhde rauhanturvaajana palvelleeseen vanhempaan saattoi siis olla etäisempi. Poijulan (2007) mukaan pitkäkestoinen ja toistuva vanhemmasta

erossa oleminen voi olla lapselle haitallista. Kehittämänsä kiintymyssuhdemallin avulla lapsi havainnoi ja tulkitsee ympäristöä ja käsittelee stressaavia tunteita ja ajatuksiin. Kiintymyssuhde säilyy turvallisena, mikäli perhettä ei uhkaa taloudellinen tai sosiaalinen epävarmuus. Stressiä aiheuttavat elämäntilanteet kuten hylkäämiset voivat kääntää myös turvallisen kiintymyssuhteen turvattomaksi. (Pojjula 2007, 81-85.) Lapsi saattaa kokea vanhemman kriisinhallintaoperaation lähdön hylkäämisenä, vaikka siitä ei olisikaan kysymys. Tämän vuoksi kriisinhallintaoperaatioon liittyvät asiat on hyvä käsitellä lapsen kanssa mahdollisimman selkeästi ja perustellen.

Kiintymyssuhdemallilla on vaikutusta siihen, millaisia voimavaroja ja riskejä lapsella on selviytymistä vaativissa tilanteissa, sillä kiintymyssuhdemalli aktivoituu stressiä aiheuttavassa tilanteessa (Pojjula 2007, 85-86, 92). Vanhemman lähtö kriisinhallintaoperaatioon saattaa aktivoida kiintymyssuhteen, sillä jo monet tavanomaiseen elämään liittyvät siirtymät, kuten koulunkäynnin aloittaminen, aiheuttavat stressiä ja voivat aktivoida kiintymyssuhteen. Oletamme, että turvallisesti kiintyneiden lasten on saattanut olla helpompi selviytyä toisen vanhemman väliaikaisesta poissaolosta kriisinhallintaoperaation aikana kuin turvattomasti kiintyneiden, sillä turvallisesti kiintyneet lapset ovat oppineet luottamaan selviytymiseensä sekä muodostamaan uusia tukevia ihmissuhteita, jotka kannattelevat haastavien kokemusten yli. (Pojjula 2007, 85-86, 92.) Useissa vastauksissa korostuikin isovanhempien merkitys lapsen selviytymistä edistävänä tekijänä kriisinhallintaoperaation aikana.

6.3 Kotona olevan vanhemman kokemuksia tuesta ja sen riittävydestä

Suurin osa kriisinhallintaoperaation aikana kotona olleista vanhemmista vastasi, etteivät he olleet saaneet ulkopuolista tukea ennen operaation alkua. Kaksi vanhempaa vastasi, että Puolustusvoimien järjestämässä omaistenpäivässä oli kerrottu eri tukimahdollisuuksista ennen toisen vanhemman operaation lähtöä ja yksi vanhempi vastasi saaneensa kattavasti tukea ja tietoa, jonka avulla palvelusaika oli saatu sujumaan perheessä ilman lapsen kärsimystä.

Taulukko 5. Ulkopuolinen tuki ennen operaatioon lähtöä

24 vastaajaa 82:sta vastaajasta kertoi, ettei heille ollut tarjottu ulkopuolista tukea myöskään kriisinhallintaoperaation aikana. Tuki, jota vanhemmat olivat operaation aikana saaneet, tuli pääosin lasten isovanhemmilta eli läheisverkostolta. Muutama vastaaja mainitsi, että heillä olisi ollut mahdollisuus osallistua Puolustusvoimien kautta järjestettyyn omaisten tapaamispäivään. Muutama vastaaja oli saanut apua ja henkistä tukea kriisinhallintapalvelukseen liittyvästä sosiaalikuraattorin avustavasta puhelimesta. Yksi vastaajista mainitsi, että hänelle oli tarjottu osallistumismahdollisuutta vertaistukiryhmään sekä mahdollisuutta soittaa rauhanturvaajien läheisten vertaistukipuhelimeen.

Taulukko 6. Tuen riittävyys kriisinhallintaoperaation aikana

Vajaa puolet vastaajista toi taulukon 7 mukaisesti esille, että he olisivat tarvinneet ulkopuolista tukea kriisinhallintaoperaation aikana, mutta reilu puolet vastaajista kuitenkin koki, etteivät he jälkikäteen ajateltunakaan olisi tarvinneet ulkopuolista tukea operaation aikana. Vanhemmat, jotka jäivät kaipaamaan ulkopuolista tukea, olisivat kaivanneet etenkin käytännön apua arjen pyörittämiseen ja lastenhoitoon sekä keskusteluapua ja vertaistukea.

Taulukko 7. Tuen tarve kriisinhallintaoperaation aikana

Alla olevat lainaukset vastauksista kuvaavat, millaista ulkopuolista tukea oli jääty kaipaamaan.

”Olisimme halunneet arkiapua ja vertaistukea, jota ei Puolustusvoimat tarjonneet. Arkiapua esim. nuoren viemisessä harrastuksiin tai perheen arkiaskareissa. Lapsille ja toiselle vanhemmalle vertaistukea eri muodoissa.”

”Keskustelua. Tukea omaan vanhemmuuteen.”

”Meidät jätettiin yksin selviytymään. Mikään taho ei ollut valmis auttamaan. Olisi mukavaa että myös se yksin kotiin jäävä vanhempi otettaisiin huomioon ja esim lastenhoito apua olisi paremmin saatavilla.”

Tukea jäätiiin kaipaamaan myös vanhemmuuteen sekä omaan jaksamiseen. Eräs vanhempi kertoi, että omalta lähipiiriltä tullut tuki oli ehdottoman tärkeää ja ilman sitä kriisinhallintaoperaation aikaisesta arjesta ei olisi selvitty. Muutamasta vastauksesta ilmeni, että kaikki perheenjäsenet olivat jääneet kaipaamaan enemmän tietoa kriisinhallintaoperaation ajasta.

7 Johtopäätökset

Voidaan todeta, että kriisinhallintaoperaatio ja sen ajanjakso on koko perhettä kuormittava tilanne, mistä kertoo muun muassa se, että kriisinhallintaoperaation aikana perheessä ilmeni monenlaista avun ja tuen tarvetta. Haasteita asettavat eri-

tyisesti vanhemmuuden muuttuvat roolipainotukset, mikä vaikuttaa keskeisesti kotiin jäävän vanhemman jaksamiseen. Luonnollisesti tilanne on myös lapsille raskas.

Vanhemmuus

Yleisesti ottaen operaation aikana kotona olleet vanhemmat kokivat helpoimmiksi vanhemmuuden tehtäviksi hellyyden antamisen, perustarpeista huolehtimisen ja keskustelemisen. Vanhemmat olivat pääosin tyytyväisiä omaan vanhemmuuteensa toisen vanhemman poissaolon aikana, eivätkä he tekisi asioita toisin jälkeinpäin ajateltuna. Suurin osa perheistä oli myös käyttänyt aikaa lasten kanssa keskusteluun ja osanneet huomioida keskustelussa lapsen tarpeet ja ikätason. Vastausten myötä esioletuksemme siitä, että rauhanturvaajaperheet ovat jo lähtökohtaisesti itsenäisiä ja vahvoja, sai vahvistusta.

Kahdeksan vanhemmista kuitenkin vastasi, etteivät he olleet keskustelleet lapsen kanssa lainkaan kriisinhallintaoperaatiosta ja siihen liittyvistä asioista ennen toisen vanhemman operaatioon lähtöä. Tämä saattaisi Vanhemmuuden roolikartan (Liite 6) perusteella viitata vanhemman puutteisiin ihmissuhdeosaajan roolissa. Voidaan ajatella, että nämä vanhemmat saattaisivat hyötyä ulkopuolisesta tuesta erityisesti keskustelijan, tiedon jakajan sekä tiedon rajaajan, lapsen psyykkisestä hyvinvoinnista huolehtijan sekä lapsen suojelijan roolien kannattelemisessa ja ylläpitämisessä. Tässä yhteydessä on olennaista kuitenkin huomioida, että lapsen kanssa keskustelu ei välttämättä ollut mahdollista lapsen iän ja ymmärrystason vuoksi, sillä näissä perheissä lapset saattoivat olla alle kolmevuotiaita. Käyttämämme kyselytyökalun tuottaman kyselylomakkeen (Liite 1) rakenne on sellainen, että saamme yleisen tiedon vastanneiden vanhempien lasten ikäjakaumasta, mutta lomake ei kerro meille yksittäisen vanhemman, hänen vastauksensa ja lapsensa iän välistä yhteyttä, ellei vanhempi yksittäisessä vastauksessa erityisesti viittaa lapsen alhaiseen ikään. Tämä on selkeä puute luomassamme kyselylomakkeessa, ja huomasimme sen vasta vastausten analysointivaiheessa. Toisaalta tämä seikka lisää vastaajien anonyymiyden säilymistä.

Keskeinen vanhemmuuteen liittyvä havainto oli myös se, että kriisinhallintaoperaatiosta kotiin palaavan vanhemman täytyi useassa perheessä uudelleen rakentaa rajojen asettajan rooli ja ikään kuin jälleen ansaita auktoriteettinsa perheen toisena vanhempana.

Lapsen käyttäytyminen ja reagointi

Vastauksista ilmenneiden lasten reaktioiden ja käyttäytymismallien perusteella olemme päätelleet, että lapsen tarpeet kriisinhallintaoperaation aikana ovat yleisesti ottaen seuraavat: tarve kysellä, varmistella sekä saada tietoa kriisinhallintaoperaatioon liittyen, tarve testata rajoja ja säilyttää turvallisuuden tunne, läheisyyden ja huomion saamisen tarve sekä tarve itsenäistyä ja ottaa vastuuta. Saamistamme vastauksista koskien lapsen käyttäytymistä ja reagointia kriisinhallintaoperaation ajanjaksoon liittyen oli löydettävissä samoja piirteitä kuin opinnäytetyön teoriaosiossa, jossa kuvaamme eri-ikäisten lasten reagointia kriisinhallintaoperaation aikana. Näitä yhtäläisiä piirteitä olivat erityisesti lapsen itkuisuus, ärtyneisyys, kiukuttelu sekä käytöshäiriöt.

Yli puolet kyselyyn vastanneista vanhemmista koki, ettei lapsen käytös ollut muuttunut kriisinhallintaoperaation aikana. Perheissä, joissa vanhemmat olivat havainneet muutoksia lapsen käyttäytymisessä, muutokset näkyivät itkuisuutena, ärtyisyytenä, käytöshäiriöinä sekä lisääntyneenä omatoimisuutena, vastuunottona ja suojelevaisuutena perhettä ja erityisesti pienempiä sisaruksia kohtaan. Yleisesti ottaen kotona olleet vanhemmat kokivat, että lapsi reagoi erokokemukseen ikävöimällä ja kiukuttelella tavanomaisista enemmän. Vanhemmat kuvaavat lapsen reagoinnissa toisen vanhemman poissaoloon liittyen havainneensa myös surullisuutta, levottomuutta ja lisääntyntä läheisyyden hakemista. Lisäksi osa lapsista oli kieltäytynyt puhumasta poissaolevan vanhemman kanssa puhelimesta tai Skype-palvelun välityksellä. Ilmeisesti pois sulkemalla poissaolevan vanhemman mielestään nämä lapset pyrkivät välttelemään tai lievittämään kokemaansa ikävää poissaolevaa vanhempaa kohtaan.

Monissa perheissä lapset olivat joko niin pieniä tai toisen vanhemman poissaoloon oli muuten vain jo niin totuttu, ettei kriisinhallintaoperaation ajanjakso ollut herättänyt

osassa lapsia suuria tunteita vaan heidän suhtautumisensa asiaan oli ollut melko neutraali. Ennen tutkimuksen aloittamista olimme ajatelleet, että toisen vanhemman poissaolo näkyisi lapsen käyttäytymisessä jonkinlaisina muutoksina, ja yllätyimme siitä, että osa lapsista suhtautui toisen vanhemman poissaoloon hyvin neutraalisti. Toisaalta on ymmärrettävää, että suhtautuminen on neutraalimpaa perheissä, joissa lapset ovat jo pienestä pitäen tottuneet toisen vanhemman tiiviiseen poissaoloon.

Ulkopuolinen tuki

Suurin osa kriisinhallintaoperaation aikana kotona olleista vanhemmista koki, ettei heille ollut tarjottu ulkopuolista tukea ennen kriisinhallintaoperaation ajanjaksoa eikä itse operaation aikana. Pääosa saadusta tuesta oli tullut lasten isovanhemmilta. Yli puolet vanhemmista oli kuitenkin sitä mieltä, etteivät he jälkeenpäin ajateltuna olisi edes kaivanneet ulkopuolista tukea. Ne vanhemmat, jotka tukea jäivät kaipaamaan, mainitsivat, että he olisivat hyötäneet erityisesti konkreettisesta lasten- ja kodinhoitoavusta sekä vertaistuesta ja keskusteluavusta. Esioletuksemme siitä, että rauhan- turvaajaperheille suunnattu ulkopuolinen tuki on vähäistä ja sille olisi tarve, vahvistui tutkimuksen myötä. Osalle perheistä toisen vanhemman poissaolo oli vanhemman aiemman työn tai aiempien kriisinhallintaoperaatioiden myötä jo hyvin tuttua, joten perhe oli tottunut toimimaan omillaan, eikä luultavasti muun muassa tämän vuoksi osannutkaan kaivata ulkopuolista tukea.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että mikäli kotona oleva vanhempi itse voi hyvin ja kokee selviytyvänsä arjesta kriisinhallintaoperaation aikana, myös lapset keskimäärin selviytyvät hyvin kriisinhallintaoperaation ajanjaksosta. Voidaan myös todeta, että tulevaisuudessa olisi keskeistä kehittää uusia keinoja ja menetelmiä, joiden avulla erityisesti pienten lasten kanssa voitaisiin käsitellä kriisinhallintaoperaatiota ja siihen liittyvää toisen vanhemman poissaoloa tarkemmin. Nyt näyttäytyi siltä, että varsinkin pienten lasten kanssa keskustelua aiheesta oli vältelty tai pidetty turhana, vaikka juuri pienille lapsille toisen vanhemman pitkäaikaisen poissaolon selvittäminen olisi tärkeää, jotta lapsi ei kokisi tulleen hylätyksi toisen vanhemman taholta.

8 Pohdinta tutkimuksen toteuttamisesta

Opinnäytetyömme aihe-ehdotus hyväksyttiin toukokuussa 2015, mutta opinnäytetyön varsinaisen työstämisen aloitimme vasta lokakuussa 2015 tutkittavaan ilmiöön ja siihen liittyvän kirjallisuuteen tutustumisella, jonka jälkeen lähdimme suunnittelemaan ja työstämään opinnäytetyön teoriaosuutta. Ennen kyselylomakkeen laadintaa haimme tutkimusluvan (Liite 4) Puolustusministeriöltä. Kyselylomakkeen (Liite 1) laadinta vei yllättävän paljon aikaa ja osoittautui haastavaksi tehtäväksi. Kyselylomaketta testattiin muutaman kerran ennen tutkimuksen toteuttamista, minkä pohjalta kysymyksiä korjattiin ja muotoiltiin uudelleen varsinaista tutkimusta varten. Kyselylomakkeen yhteydessä lomakkeen vastaanottajille lähetettiin saatekirje (Liite 2), jossa kerrottiin kyselyn tarkoituksesta ja tärkeydestä sekä merkityksestä vastaajalle. Kyselylomakkeen ohessa lähetettiin myös Puolustusvoimien toimesta saatekirje (Liite 3), jossa todettiin kyselyn koskevan vain perheellisiä rauhanturvaajia. Toteutimme kyselyn helmi-maaliskuun 2016 vaihteessa. Olimme positiivisesti yllättyneitä ja tyytyväisiä vastaajien määrään (N=82). Voidaankin ajatella, että kyseinen aihe on koskettanut rauhanturvaajaperheitä ja herättänyt heidän mielenkiintonsa. Saamamme aineiston analysoimme maaliskuuhuhtikuun 2016 aikana.

Opinnäytetyön työstäminen oli meille kokonaisuudessaan uusi ja opettavainen sekä antoisa kokemus. Tutkimuksen tekemisen matkalla luonnollisesti ilmeni useita muuttuvia tekijöitä, joihin meidän tutkijoina oli sopeuduttava. Muun muassa kyselyn teettämisen ajankohta viivästyi tarvittavien yhteystietojen löytämisen haasteellisuuden vuoksi. Haasteeksi koimme myös aikataulujen sekä muiden meneillä olevien opintokokonaisuuksien yhteensovittamisen. Opinnäytetyöprosessin edetessä huomasimme, että opinnäytetyön kaltaisen tutkimuksen tekemiseen on varattava riittävästi aikaa ja sitä työstäessä on siedettävä muutoksia ja epätietoisuutta. Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessi sujui pääosin hyvin, vaikka työn sisältöön tuli useita korjauksia ja jouduimme jopa luopumaan muutamista kirjoittamistamme tekstikappaleista. Jälkeenpäin ajateltuna tekisimme sekä sisällöllisesti että aikataulullisesti tarkemman suunnitelman opinnäytetyön etenemisestä.

Ymmärrys siitä, millainen prosessi kriisinhallintaoperaatio on ja millaisia vaikutuksia sillä on kokonaisuudessaan koko perheeseen, sai aivan uutta näkökulmaa. Saimme myös paljon uutta tietoa ja omakohtaista kokemusta tutkimuksen tekemisestä ja tutkimusprosessin etenemisestä, jota voimme hyödyntää esimerkiksi mahdollisten jatko-opintojen muodossa. Toivoisimme, että Rauhanturvaajaliitto ja muut kriisinhallintaoperaatioon osallistuvien perheiden kanssa työskentelevät tahot hyötyisivät käytännössä saamistamme tutkimustuloksista.

Ilmiön laajemman ymmärtämisen kannalta jatkotutkimuksena voitaisiin selvittää myös lasten ja nuorten omaa näkökulmaa asiaan. Mielenkiintoista myös olisi tutkia ja selvittää, kuinka rauhanturvaajana toimiva vanhempi itse pyrkii toiminnallaan helpottamaan tilannetta ja suojelemaan perhettä kriisinhallintaoperaation aikana. Ilmiön yhä syvällisempää ymmärtämistä varten olisi keskeistä selvittää ja kuulla kaikkien mukanaolevien osapuolten näkökulmia ja kokemuksia aiheesta.

Lähteet

Chandra, A., Lara-Cinisomo, S., Jaycox, L. H., Tanielian, T., Burns, R. M., Ruder, T. & Han, B. 2009. Children on the Homefront: The Experience of Children From Military Families. *Pediatrics* 2010; 125, 16-25. Viitattu 13.12.2015. Saatavana myös:

<http://pediatrics.aappublications.org/content/pediatrics/125/1/16.full.pdf>

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 7. painos. 2005. Tampere: Vastapaino.

Hautamäki, A. 2011. Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Artikkeliteoksessa *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Toimi. Sinkkonen, J. & Kalland, M. Helsinki: WSOYpro, 29-69.

Helminen, M-L. 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 2000. Johdatus kasvatustieteeseen. 7. painos. Helsinki: WSOY.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15. – 16. painos. Helsinki: Tammi.

Holma, H. (Toim.) 2010. Suomen rauhanturvaajaliitto 1968-2008. Ylöjärvi: Suomen Rauhanturvaajaliitto ry.

Isosomppi, M. & Leskinen, J. 2011. Rauhanturvaajien psykososiaalinen hyvinvointi. Kirjallisuuskatsaus teoksessa *Rauhanturvaajien psykososiaalinen hyvinvointi*. Toim. Leskinen, J. Maanpuolustuskorkeakoulu, käyttäytymistieteidenlaitos. Helsinki: Edita Prima Oy, 9-47.

Janhonen, S. & Nikkonen, M. 2001. Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY.

Jensen, P. S., Martin, D. & Watanabe, H.K. 1996. Children's response to parental separation during Operation Desert Storm. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 35, 433-441. Viitattu 19.12.2015.

https://reachmilitaryfamilies.umn.edu/sites/default/files/upload_material/Jensen,%20P.S.%201996a.pdf

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 111. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, liiketoiminta ja palvelut –yksikkö.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Keltinkangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Juva: WSOY.

Laaksonen, S-M., Matikainen, J. & Tikka, M. (Toim.) 2013. Otteita verkosta: verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino.

Lazarus, R. & Folkman, S. 1984. Stress, appraisal and coping. USA. New York: Springer Publishing Company.

Marttunen, M. 2005. Riittävän hyvä vanhemmuus. Kansanterveys 9, 5.

Niemistö, R. 1998. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen oppimateriaaleja. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Opas ATALANTA-operaatioon lähteville n.d. Merivoimien Esikunta.

Piispanen, H. 2016. Projektipäällikkö. Rauhanturvaajat Vertaisina - tukea kotona ja kaukana -projekti 2013-2016. Puhelinkeskustelu 26.2.2016.

Pincus, S. H., House, R., Christenson, J. & Adler, L. E. 2009. The Military Cycle of Deployment: A Military Family Perspective. Viitattu 24.10.2015.

<http://www.military.com/spouse/military-deployment/dealing-with-deployment/emotional-cycle-of-deployment-military-family.html>

Pojjula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.

Rauhanturvaajaksi n.d. Puolustusvoimien verkkosivusto. Viitattu 31.10.2015.

<http://puolustusvoimat.fi/rauhanturvaajaksi>

Rauhanturvaajat vertaisina 2015. Tukea kotona ja kaukana -projekti 2013-16. Suomen Rauhanturvaajaliitto ry:n projektisivusto. Viitattu 24.10.2015.

<http://www.rauhanturvaajatvertaisina.fi>

Rautiainen, M. 2001. Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Saari, S. 2007. Kuin salama kirkkaalta taivaalta - kriisit ja niistä selviytyminen: Salli Saari ja Kustannusosakeyhtiö Otava.

Schmitt, F. 2003. Riittävän hyvä vanhemmuus. Artikkeliteoksessa Pesästä lentoon: kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Sinkkonen, J. Helsinki: WSOY.

Silvén, M. & Kouvo, A. 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykinen hyvinvointi. Artikkeliteoksessa Varhaiset ihmissuhteet: polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Toim. Silvén, M. Helsinki: Minerva ja Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö, 65-89.

- Sinkkonen, J. 2003. Pesästä lentoon: kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY.
- Sumuvuori, J. 2015. Rauhanturvaamisesta kriisinhallintaan. Artikkeliteoksessa Rauhahan ytimessä. Sadankomitea 50 vuotta. Toim. Sumuvuori, J. Helsinki: Into Kustannus, 126-134.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Lastenneuvola. Viitattu 6.3.2016. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/aitiys_ja_lastenneuvola/lastenneuvola
- Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut. 1998. Sosiaali- ja terveysministeriö, 16–17.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi
- UNIFIL Rauhanturvaajan opas 1/2015. SKJL. Suomalainen kriisinhallintajoukko Libanonissa. Porin prikaatin Kriisinhallintakeskuksen julkaisuja. Porin prikaatti.
- Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän vanhemmuuden roolikartta. Vanhemmuuden viisi keskeistä osa-aluetta. Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä 2013. Viitattu 10.3.2016. <http://www.vslk.fi/index.php?id=19>

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake

Kysely 2014-2015 palvelleille rauhanturvaajaperheille

Jos perheessänne on useampi kuin yksi lapsi, täytähän jokaista lasta koskien oman lomakkeen, kiitos!

TAUSTATIEDOT

1. Lapsen ikä vanhemman lähtiessä rauhanturvaoperaatioon: *

- 0-3-vuotias
- 3-6-vuotias
- 6-9-vuotias
- 9-12-vuotias
- Alle 18-vuotias

2. Onko perheenne ydinperhe? Ydinperheellä tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että vanhemmat ja lapset asuvat samassa osoitteessa. *

- Kyllä
- Ei

ENNEN RAUHANTURVAOPERAATIOON LÄHTÖÄ:

3. Keskustelitteko lapsen kanssa tulevasta rauhanturvaoperaatiosta? Valitse seuraavista vaihtoehtoista parhaiten teidän perheeseen sopiva vaihtoehto: *

- Emme keskustelleet ollenkaan lapsen kanssa
- Keskustelimme jonkin verran lapsen kanssa
- Keskustelimme asiasta lapsen kanssa
- Käytimme paljon aikaa lapsen kanssa keskusteluun

4. Mitä muuta haluat sanoa rauhanturvaoperaatioon liittyvästä keskustelusta lapsen kanssa?

5. Kuvaa lapsen suhtautumista hänen saatuaan tiedon toisen vanhemman lähdöstä.

6. Saitteko ulkopuolista apua tai tukea ennen toisen vanhemman lähtöä? *

- Kyllä saimme
- Emme saaneet

7. Jos vastasit edellisen kysymykseen kyllä, niin kuvaa millaista apua tai tukea saitte.

RAUHANTURVAOPERAATION AIKANA:

8. Valitse seuraavista vanhemmuuteen liittyvistä tehtävistä 3 tehtävää, jotka koit rauhanturvaoperaation aikana helpoimmiksi. *

- Hellyyden antaminen
- Suojeleminen
- Perustarpeista huolehtiminen
- Rajojen asettaminen
- Turvallisuuden luominen
- Keskusteleminen
- Kuunteleminen
- Ihmissuhteiden ylläpitäminen
- Arkielämän taitojen opettaminen

9. Valitse seuraavista vanhemmuuteen liittyvistä tehtävistä ne tehtävät (1-3), jotka koit haastavaksi rauhanturvaoperaation aikana. *

- Hellyyden antaminen
- Suojeleminen
- Perustarpeista huolehtiminen
- Rajojen asettaminen
- Turvallisuuden luominen
- Keskusteleminen
- Kuunteleminen
- Ihmissuhteiden ylläpitäminen

Arkielämän taitojen opettaminen

10. Kuvaa, kuinka lapsi mielestäsi reagoi vanhemman lähdön jälkeisenä aikana.

11. Havaitsitko lapsessa fyysisiä oireita? *

Kyllä

Ei

12. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, kuvaa millaisia oireita.

13. Havaitsitko lapsessa psyykkisiä oireita? *

Kyllä

Ei

14. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, kuvaa millaisia oireita.

15. Muuttuiko lapsen käytös rauhanturvaoperaation aikana? *

Kyllä

Ei

16. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, kuvaa kuinka lapsen käytös muuttui.

17. Millaiset asiat mielestäsi helpottivat lapsen/nuoren selviytymistä rauhanturvaoperaation aikana?

18. Tarjottiinko teille ulkopuolista apua tai tukea rauhanturvaoperaation aikana?

*

Kyllä

Ei

19. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, kuvaa millaista apua tai tukea.

20. Havaitsitko lapsen käytöksessä muutoksia vanhemman ollessa kotilomalla? *

- Kyllä
 Ei

21. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, kuvaa millaisia muutoksia lapsen käyttäytymisessä oli havaittavissa.

RAUHANTURVAOPERAATION JÄLKEEN:

22. Kun ajattelet jälkepäin rauhanturvaoperaatiota, niin olisiko perheenne tarvinnut ulkopuolista apua tai tukea? *

- Kyllä
 Ei

23. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, kuvaa millaista apua tai tukea perheenne olisi kaivannut.

24. Kun ajattelet rauhanturvaoperaatiota jälkepäin, olisitteko vanhempina tehneet joitain asioita toisin palvelukseen valmistautumisessa, palveluksen aikana tai sen jälkeen?

25. Kuvaa, kuinka lapsi mielestäsi suhtautui vanhemman kotiinpaluuseen.

26. Kuvaa, kuinka lapsen ja poissaolleen vanhemman suhde muotoutui yhteiselön jatkuessa.

Liite 2. Saatekirje 1

Hei!

Olemme valmistuvia sosionomiopiskelijoita Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Opinnäytetyömme aiheena on tutkia vanhempien näkemyksiä kriisinhallintaoperaation vaikutuksista lapsiin. Tavoitteenamme on tällä tutkimuksella edesauttaa Rauhanturvaajaliiton toimintaa läheisille suunnatun tuen osalta, koska läheisten ja etenkin lasten ja nuorten näkökulma aiheeseen on jäänyt vähäiselle huomiolle.

Tutkimuskysymyksemme, joita kartoitamme oheisen kyselylomakkeen avulla, ovat seuraavat:

- 1) Millaisia vanhemmuuteen liittyviä rooleja vanhemmat toteuttivat oman käsityksensä mukaan toisen vanhemman poissa ollessa?
- 2) Millaisia käsityksiä kotona olevalla vanhemmalla on lapsen reagoinnista ja erokokemuksista toisen vanhemman poissaolon ajalta?
- 3) Millaisia käsityksiä kotona olevilla vanhemmilla on arjen tilanteisiin saadusta ulkopuolisesta tuesta?

Työssämme tarkoituksena on kuvata lasten reagointia ja käyttäytymistä sekä tuen tarvetta kotiin jäävän vanhemman näkökulmasta. Tutkimukseen vastaaminen on vapaaehtoista. Olisimme kuitenkin todella kiitollisia, jos osallistuisitte kyselyyn. Vastauksenne ovat tuen tarpeiden selvittämisen sekä kehittämisen kannalta ensiarvoisen tärkeitä, sillä yleensä jälkepäin tekisi asioita erilailla, kun on jo kokemus palveluksen ajalta. Näistä vinkeistä on samassa tilanteessa oleville eniten apua.

Saamme ja käsittelemme vastaukset anonymisti, joten henkilöllisyytenne eivät tule julki tutkimuksen missään vaiheessa. Kyselyyn vastaaminen vie aikaa noin 10 minuuttia ja vastausaikaa on kaksi viikkoa. Mikäli teillä on useampi lapsi, toivomme että vastaatte jokaista lasta koskien oman lomakkeen.

Suuri kiitos ajastanne ja vaivanäöstänne!

Ystävällisin terveisin,

Henna Heimonen ja Susanna Ahonen

Liite 3. Saatekirje 2

Puolustusministeriö, Pääesikunta ja Suomen rauhanturvaajaliitto ovat teettämässä tutkimusta, jossa selvitetään toisen vanhemman kriisinhallintaoperaatioon lähdön vaikutuksia huollettaviin lapsiin. Samankaltainen tutkimus toteutetaan kaikissa pohjoismaissa osana pohjoismaista puolustusyhteistyötä (NORDEFECO).

Kysely on osoitettu kaikille vuosina 2014 ja 2015 kriisinhallintapalvelusta suorittaneiden puolisoille tai kumppaneille, jotka jäivät kotiin hoitamaan alaikäistä tai alaikäisiä lapsia. Tutkimuksen toteuttaa kaksi Jyväskylän ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijaa.

Puolustusvoimilla ei ole tietoa näinä vuosina kriisinhallintapalvelusta suorittaneiden perhesuhteista. Tämän vuoksi tämä viesti lähetetään Pääesikunnasta kaikille kriisinhallintapalvelusta suorittaneille, joiden sähköpostiosoite on tiedossa. Pyydämme teitä kertomaan puolisolenne tai kumppanillenne mahdollisuudesta vastata kyselyyn, mikäli perheessänne oli kriisinhallintapalveluksenne aikana alaikäisiä lapsia. Mikäli lapsia ei ollut, voitte poistaa tämän viesti sähköpostistanne. Puolisoiden tai kumppanien vastaaminen on vapaaehtoista, mutta toivomme mahdollisimman monen vastaavan kyselyyn, koska Puolustusvoimat saa vastausten avulla arvokasta tietoa erilaisen läheisille suunnattavan tuen kehittämiseksi.

Tämän viestin liitteenä on tutkijoiden laatima saatekirje. Tutkimukseen pääsee vastaamaan klikkaamalla alla olevaa linkkiä. Pyydämme vastauksia kahden viikon kuluessa tämän viestin saapumisesta.

Lisätietoja kyselystä antaa tarvittaessa erikoissuunnittelija Esa Janatuinen Pääesikunnan koulutusosastolta. Hänet tavoittaa puhelimitse numerosta 0299 510 186 ja sähköpostilla osoitteesta esa.janatuinen@mil.fi.

<https://www.webropolsurveys.com/R/53306F2E2F745606.par>

Liite 4. Hallintopäätös

	Pääesikunta Koulutusosasto HELSINKI	Päätös	1 (3)
		29.1.2016	AM1716 1367/12.04.01/2015

Puolustusministeriön siirtoasiakirja diaroituna AM1714

PÄÄESIKUNNAN KOULUTUSOSASTON HALLINTOPÄÄTÖS HENNA HEIMONEN JA SUSANNA AHOSEN TUTKIMUSLUPAHAKEMUKSEEN

1 Asian vireille tulo ja valmistelu

Henna Helmonen ja Susanna Ahonen (myöhemmin hakijat) ovat 25.01.2016 päivämäärällään hakemuksella saattaneet tutkimuslupahakemuksen vireille Puolustusministeriössä.

Puolustusministeriö on siirtänyt asian käsittelyn hallintolain (434/2003) 21§:n perusteella Pääesikunnan vastattavaksi.

Asiakirjapäivitys on Pääesikunnan työjärjestyksen perusteella siirretty Pääesikunnan koulutusosaston valmistattavaksi kriisinhallintapalveluksen psykososiaaliseen toimintakykyyn liittyväksi.

2 Heimosen ja Ahosen hakemuksesta

Hakijoiden tutkimuksen tarkoitus on kotiin jäävän perheen haasteiden tunnistaminen kriisinhallintaoperaation aikana. Tutkimuksessa saadun tiedon pohjalta Rauhanturvaajaliitto voi jatkossa kehittää perheidenlasten tuen saamista.

Tutkimuksen tavoitteena on kuvata lasten reagointikäyttäytymistä ja tuen tarvetta kotiin jäävän vanhemman näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisia vanhemmuuteen liittyviä rooleja vanhemmat toteuttivat oman käsityksensä mukaan toisen vanhemman poissaollessa?
2. Millaisia käsityksiä kotona olevilla vanhemmilla on lapsen reagoinnista ja erokokemuksista toisen vanhemman poissaolon ajalta?
3. Millaisia käsityksiä kotona olevilla vanhemmilla on arjen tilanteisiin saadusta ulkopuolisesta tuesta?

Pääesikunta Koulutusosasto PL 519 00121 HELSINKI	Puh. 029 500 Faksi	T-tunnus 0952029-9 www.puolustusolmat.fi
---	-----------------------	---

Tutkimuksensa toteuttamiseksi hakijat pyytävät lupaa saada toteuttaa sähköinen kysely Webropol -kyselytyökalun avulla vuosina 2014 - 2015 kriisinhallintapalveluksessa oleille henkilöille.

3 Pääesikunnan koulutusosaston hallintopäätös lupaehdotukseen

Tällä päätöksellä Pääesikunnan koulutusosasto myöntää Helmoselle ja Ahoselle tutkimusluvan seuraavin ehdoin:

1. Tutkimuslupa on määräaikainen ja henkilökohtainen. Lupa koskee ainoastaan hakemuksessa kuvatun tutkimuksen suorittamista. Luvan voimassaolo päättyy 31.12.2017.
2. Tutkimus on toteutettava kokonaan julkisena. Tutkimuksessa kertyvä aineisto on käsiteltävä siten, että kenenkään tutkimukseen osallistuneen henkilöllisyys ei tutkimusraportissa paljastu.
3. Tutkimuksen yhdyshenkilönä Puolustusvoimissa toimii erikoissuunnittelija Esa Janatuinen (esa.janatuinen@mii.fi). Janatuinen vastaa tutkijoiden yhteistoiminnan järjestämisestä Porin prikaatin kanssa.
4. Helmonen ja Ahonen toimittavat webropol -kyselynsä linkin Janatukselle toimitettavaksi Porin prikaatin.
5. Porin prikaatti lähettää tutkijoiden saatekirjeen ja webropol -linkin niille kriisinhallintaveteraanille vuosilta 2014 - 2015, joiden sähköpostiosoite on Porin prikaatin tiedossa. Tutkijoiden saatekirjeessä tulee todeta kyselyyn vastaamisen olevan kaikille vapaaehtoista.
6. Janatuinen tarkastaa Helmosen ja Ahosen tutkimusraportin Pääesikunnan koulutusosastolta ennen sen julkaisemista.
7. Tämän lupapäätöksen numero AM1716 on mainittava kaikissa tutkimuksessa kerätyistä aineistoista toimitetuissa julkaisuissa.

4 Muutoksenhaku ja valitusosoitus

Tähän päätökseen tyytymätön voi hakea siihen muutosta valittamalla Helsingin hallinto-oikeuteen tämän asiakirjan liitteenä olevan valitusosoituksen mukaisesti.

5 Lisätietoja

Tästä päätöksestä lisätietoja antaa erikoissuunnittelija Kari J. Laitinen Pääesikunnan koulutusosastolta (kari.laitinen@mii.fi).

Pääesikunta Koulutusosasto HELSINKI	Päätös	3 (3) AM1716 1367/12.04.01/2015
	Henkilöstöpäällikön sijainen Priikaatikenraali	Kim Mattsson
Suorakuulutus	Erikoissuunnittelija KM	KariJ Laitinen
	<small>Tämä asiakas on sähköisesti allekirjoitettu.</small>	
LIITTEET		
JAKELU	Henna Helmonen Susanna Ahonen PORPR Esa Janatuinen, Pääesikunta Koulutusosasto PE KOULOS Timo Iitonen, Pääesikunta Koulutusosasto	
TIEDOKSI	PE HENKOS PORPR KRIHAK MAAVE HENKOS Mika Peltola Jari Kajavirta	

Liite 5. Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän vanhemmuuden roolikartta

